№ 135 ՇԱԲԱԹ, 25 ՅՈՒՆԻՍԻ 1911 ՇԱԲԱԹ, 25 ՅՈՒՆԻՍԻ № 135

ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

„ՄՇԱԿԻ" ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

խնդրվում է այն բաժանորդներին, որոնք վճարել են տարեկան բաժանորդավճարի կէս մասը, չուշացնել ուղարկել երկրորդ մասնավճար 5 րուբլին, որպէսզի թերթի առաքման գործում ընդհատում տեղի չունենայ:

ԹԱՂՄԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է Հայ հասարակութեան, որ

ՂԱԶԱՐՈՍ

ԱՂԱՅԵԱՆԻ

աճիւնի յուղարկաւորութիւնը տեղի կունենայ կիրակի, ամսիս 26-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից (Լերմոնտովսկայա փող. № 4), դէպի Վանքի մայր-եկեղեցին: Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը նոյն օրը, պատարագից յետոյ: Պատարագի սկիզբն է ժամը 10-ին առաւօտեան: Ամբիծքը կը կատարվի ամէն օր, երեկոյեան ժամը $7^1/_2$-ին, հանգուցեալի բնակարանում:

ԵԿԱՏԵՐԻՆԱ ԻՎԱՆՈՎՆԱ ՍԱՐԱՋԵՎԱՆ
յայտնում է ազգականներին, բարեկամներին և ծանօթներին իր ամուսնու՝

ԴԱՒԻԹ ԶԱԽԱՐԻԷՎԻՉ

ՍԱՐԱՋԵՎԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ յունիսի 20-ին, ցերեկվայ ժամը $1^1/_2$-ին. Ամբիծքն ամէն օր, երեկոյեան ժամը 7-ին (Սերգիեվսկայա փողոց, սեփական տուն):
672. Թաղումը կիրակի, յունիսի 26-ին: 5—4

Դ. Զ. ՍԱՐԱՋԵՎԻ գլխաւոր գրասենեակի ծառայողները խորին վշտով յայտնում են իրանց թանգագին և անմոռանալի տիրոջ՝

ԴԱՒԻԹ ԶԱԽԱՐԻԷՎԻՉ

ՍԱՐԱՋԵՎԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ յունիսի 20-ին, ցերեկվայ ժամը $1^1/_2$-ին:
673. 5—4

Դ. Զ. ՍԱՐԱՋԵՎԻ գործարանի բանւորները խորին վշտով յայտնում են՝ յունիսի 20-ին, ցերեկվայ ժամը $1^1/_2$-ին տեղի ունեցած՝ իրանց թանգագին և անմոռանալի տիրոջ՝

ԴԱՒԻԹ ԶԱԽԱՐԻԷՎԻՉ

ՍԱՐԱՋԵՎԻ

ՄԱՀԸ:
674. 5—4

ԴԱՒԻԹ ԶԱԽԱՐԻԷՎԻՉ ՍԱՐԱՋԵՎԻ
ՄԱՀՎԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Դ. Զ. ՍԱՐԱՋԵՎԻ

գլխաւոր գրասենեակը

ՓԱԿ ԿԸ ԼԻՆԻ մինչև յունիսի 27-ը.
675. 5—4

Մարիամեան-Յովնանեան օրիորդաց դպրոցում առաջիկայ ուսումնական տարում նորեկ աշակերտուհիների ընդունելութիւն կայ առաջին, երկրորդ, չորրորդ, հինգերորդ եւ եօթներորդ դասարաններում:

Խնդիրները, ծննդեան վկայականների (մետրիկաների) հետ պէտք է ներկայացնել մինչև օգոստոսի 25-ը:

Նորեկների քննութիւնները կը սկսվեն օգոստոսի 29-ին: Դպրոցի սահմանված ձրիավարժների թիւը լրացած լինելով՝ այս տարի, դպրոցի հոգաբարձութեան կարգադրութեամբ, ոչ մի ձրիավարժ չի ընդունվի:

Ուսման թոշակները չորս աստիճանի են, տարեկան 10, 20, 30 և 40 րուբլի, որոնք կորոշէ դպրոցի վարչութիւնը:

Տեսուչ դպրոցի՝ ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑ

(25, 15, օգ. 5) 671. 3—1

Թիֆլիսի Ժողովարան
(ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ)
Այսօր, շաբաթ, յունիսի 25-ին
ԵՐԿՐՈՐԴ
Սիմֆօնիական Երեկոյթ

մասնակցութեամբ Ռ. Կ. Երաժշտ. Դպրոցի դասատու Ե. Ի. Կոտէլնիցկիի (վիօլոնչել) և սիմֆօնիական մեծ երաժշտախմբի, բաղկացած 50 հոգուց, ղեկավարութեամբ Լ. Պ. Շտէյնբէրգի:

ԾՐԱԳԻՐԸ.—Լիրիկական պատկերներ—Գրիգի: Սպանական Կապրիչչիօ—Րիմսկի-Կորսակովի: Զօրահայդա—Սվէնդսէնի: Սոլօ վիօլոնչել: Սիլֆերի պար: Վենգերական քայլերգ—Բերլիօզի:

Սկիզբը երեկ. ժամը ճիշդ $9^1/_4$-ին:

Հիւրերը ըստ յանձնարարութեան մուտքի համար վճարում են—տղամարդիկ 1 րուբ., կանայք 50 կոպ., ուսանողները 25 կոպ.:
685. 1—1

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՈՒՆ
ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ ԱՆՈՒԱՆ
ԺՈՂՈՎՐԴ. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆ. ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՂ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԵԿՑԻԱ
Այսօր, շաբաթ, յունիսի 25-ին
Հայոց Դրամ. Ընկ. Թատերասէրների խումբը
Մասնակցութեամբ դերասանների
կը ներկայացնէ—Շնիցլէրի

ՋՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

Դրամա 3 գործ., Թարգմ. Մ. Մանուէլեանի
Մասնակցում են՝ տ. տ. Արաքսեան, Եարալեան-Ստեփանեան, Զաբէլ, Ցամիկ, պ. պ. Դաւիթ-Խան, Ցարութիւնեան, Տէր-Առաքելեան և Մանասեան.
Սկիզբն է երեկոյեան ժամը ճիշդ $8^1/_2$-ին:
Վերջը ոչ ուշ քան ժամը $11^1/_2$-ը:
Տեղերի գները 5-ից մինչև 50 կոպ.:
Րէժիսեօր՝ ՍԵԽՈՒՄԵԱՆ
Հերթ. կարգադրիչ՝ Գ. Փիրումեան
686. 1—1

ՊԱՍՏԱՌՆԵՐ
(ОБОИ)
ԵՂԲ. ՏԱՐՆՕՊՈԼ
ՖԱԲՐԻԿԱՅԻ
Բաժանմունքը Թիֆլիսում, Գոլ. պր. 21, տուն Արտիստակ. Ընկ., տելեֆոն № 355.
Պահեստում միշտ կան մեծ քանակութեամբ ընտիր պաստառներ ամենավերջին ստիլով
ՖԱԲՐԻԿԱՅԻՆ ԻՍԿԱԿԱՆ ԳՆԵՐՈՎ
8 կոպ. սկսած մինչև 6 ռ. իւրաքանչիւր րուլօն:
Ունի պահեստներ Ռուսաստանի գլխաւոր քաղաքներում:
ՆՄՈՒՇՆԵՐԸ ՈՒՂԱՐԿՎՈՒՄ ԵՆ ՁՐԻ:
(ե. շ.) տռ. 207. 50—30

ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ԲՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

II

Երբ Աղայեանը գործ ունէր մի ժողովրդական էպօսի և աւանդութեան հետ, որը նա սիրել և իւրացրել էր լիովին, այն ժամանակ նա ստեղծագործութիւններ էր անում իր երևակայութեան մէջ և աշխարհ հանում սեփական երկունքով մի գրական հարազատ զաւակ:

Այդտեղ նա և բանաստեղծ էր, և հէքիաթագիր, և վիպասան:

Բայց երբ նա փորձում էր այդ եթերից անցնել դէպի մի ուրիշը և, օրինակ, ուզ էր գնում անհատական զգացմունքների արտայայտութեան, կամ ընդհանուր սիրային և գեղաբուեստական թեմաների մշակութեան, այն ժամանակ նա անկարող էր հանդիսանում տալ ուժեղ բանաստեղծական գործեր և նա հասարակ ոտանաւորութիւնից այն կողմը չէր անցնում:

Աղայեանը ուժեղ էր ժողովրդական բանահիւսական ոլորտներում և մանաւանդ հերոսագրական և դիւցազներգական աւեծիւումների մէջ:

Այո, դիւցազներգական:

Արդարև՝ վերցրէք նրա «Տորք Անգեղը», «Արեգնազանը», «Անահիտը» և ուրիշ երկերը և տեսէք, թէ որքան բնորոշ է նրանց մէջ դիւցազներգական գիծը:

Այդտեղ հեղինակը ոգևորված է իր հերոսներով, իբրև դիւցազնական գործողներով, ապրում է նրանց կեանքով և օժտում է իր այդ գործողներին այն բոլոր բարեմասնութիւններով, որոնք կարևոր են հրաշալիքներ արտադրելու համար:

Եւ ահա այդտեղ Ղազարոս Աղայեանը իր սեփական եթերումն է, որտեղ նա ուժեղ է, գեղարուեստական է, գրաւիչ է:

Նրա փորձերը ուրիշ բանաստեղծական ստեղծագործութիւնների աշխարհում, օրինակ՝ այն ոտանաւորների, որ նա հրատարակեց 90-ական թուերին, ցոյց տուին, որ Ղազարոս Աղայեանը այնտեղ դեր չունի կատարելու և խօսք չունի ասելու: Մենք կանգ չենք առնի նոյնպէս նրա հրապարակախօսական և այլ գրական փորձերի վրա, որոնց համար նա չէր կոչված:

Բայց կարևոր ենք համարում ընդգծել, որ նա մէկն է մեր այն գրողներից, որոնք աշխատել են գրել պարզ, դիւրըմբռնելի, առանց հանգոյցաւոր ոճերի և շշմեցնող բառակոյտերի, որպէսզի ամէն մարդ հասկանայ և իւրացնի հեշտութեամբ:

Այդպէս է գրական Աղայեանը:

Դրա կողքին կայ մի մանուկների բարեկամ, ժողովրդագէտ-մանկավարժ Աղայեան, որի մասին մի քանի խօսք վաղը:

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի հեռ. գործ.)

23 յունիսի

Պետերբուրգ.—$7^1/_4$ ժամին վախճանվեց Մեծ Իշխանուհի Ալեքսանդրա Իօսիֆօվնան:

—

Մարտինսաարի (Վըբօրգի նահանգ).—Պալատական մինիստրի հեռագիրը. «Յունիսի 23-ին, Մեծ Իշխանուհի Ալեքսանդրա Իօսիֆօվնայի մահվան օրը Կայսերական «Շտանդարտ» նաւի վրա հոգեհանգիստ կատարվեց ի Տէր հանգուցեալ Մեծ Իշխանուհու յիշատակին, ներկայութեամբ Նոցին Մեծութիւններ Թագաւոր Կայսրի և Թագուհի Կայսրուհի Ալեքսանդրա Ֆէօդորօվնայի՝ Օգոստափառ Երեխաների հետ: Ներկայ էին շքախմբի անդամները, Նորին Մեծութեան ֆլագ-կապիտանը և նաւի հրամանատարն ու օֆիցէրները»:

—

Լօնդօն.—Լուրերին նայած Լիվերպուլում ընդհարում է տեղի ունեցել զօրքի և ազգաբնակութեան մի մասի ու նաւաստիների միջև: Զօրքը յաղթող է դուրս եկել: Իրարանցում է տիրում:

—

Պետերբուրգ.—Բարձրագոյն հաճութեամբ արձակուրդով արտասահման մեկնեց պետական քարտուղար Մակարօվը: Նրան կը փոխարինէ քարտուղարի օգնական Դերիւժինսկին:

—

Րիգա.—Ձերբակալվեցին լատիշական սօց.-դեմօկրատ կազմակերպութեան կօմիտէի 4 անդամները: Գրաւվեցին փաստաթղթեր և կոչի մի քանի օրինակներ:

—

Բելգրադ.—Միլօվանօվիչի փորձը միացեալ կաբինէտ կազմելու մասին անաջողութեամբ պսակվեց: Արքան կը յանձնարարէ կաբինէտի կազմումը հին արմատականներից Միլօվանօվիչին կամ Պրոտիչին:

—

Ստավանգէր.—Ժամանեց Վիլհէլմ կայսրը:

—

Փարիզ.—Կառավարութիւնը վստահութեան հարց չը յարուցանելով՝ առաջարկեց պատգամաւորների պալատին ընտրական բարենորոգման քննադատութիւնը յետաձգել մինչև հոկտեմբեր: 303 ձայնով ընդդէմ 251-ի առաջարկը մերժվեց:

—

Փարիզ.—Հաւասը հաղորդում է, որ ֆրանսիական կառավարութիւնը կրկին աւելորդ է համարում գերմանական յածանաւի ներկայութիւնը Ագադիրում, որտեղ հանգստութիւն է տիրում և Գերմանիայի շահերը պաշտպանված են: Ֆրանսիան վաղուց ի վեր ցանկութիւն ունէր Գերմանիայի հետ բանակցելու: Թէև Գերմանիայի միջամտութիւնը դրութիւնը փոփոխեց, բայց և այնպէս Ֆրանսիան տրամադիր է Բեռլինի առաջարկութիւնները լսել:

—

Լօնդօն.—Մանչեստեր են ուղարկված Լիչֆիլդից 400 հետևակ զինւորներ և հեծեալ զինւորների մի խումբ Իօրկից՝ կարգ ու կանոն պահպանելու համար: Լօնդօնի մօտ Թեմզա գետի վրա կանգնած 11 նաւերի նաւաստիները միացան գործադուլին:

—

Ամստերդամ.—Գիշերով, երբ աւագ նաւաստիներից մէկը ոստիկանների ուղեկցութեամբ աշխատելու էր գնում, գործադուլարարների կողմից քարեր տեղացին ոստիկանների վրա, որոնց օգնութեան հասան զօրքերը և հեծեալ ոստիկանները, որոնք կրակ բացին: Վիրաւորվեցին երեք հոգի: Գործադուլարարները նոյնպէս պատասխանեցին և վիրաւորեցին մի ոստիկանի: Կրակում էին նմանապէս տներից: Փողոցի լապտերների սիւները հանված են իրանց տեղերից: Հրացանաձգութիւնը վերջացաւ առաւօտեան ժամը 5-ին: Ընդամենը վիրաւորված են 8 մարդ, ձերբակալված են երեք հոգի: Զօրքերը պահպանում են փողոցները:

(Լրագիրներից)

Փարիզ.—Այստեղ մեծ զայրոյթ առաջացրեց այն փորձը, որով ուզեցել են արագ գնացքի խորտակումն առաջ բերել, որը ընթանալիս է եղել Պարիզից Հավր, քանդելով երկաթուղագծերը: Կարծում են, որ այս փորձը ներկայ պարագայում սաբօտաժի փորձ ... ման վայրում գտնված են «Guerre Socialle», «Liberté» և «Bataille Sindicaliste» թերթերի համարները, որոնց մէջ պահանջվում էին երկաթուղային արձակված բանւորների վերընդունումը: Այս դէպքի առիթով պալատ է մտցվում հարցապնդում:

—

Փարիզ.—Ռուս լրագրող Կարսկին, որը այլ ռուսների հետ Մօնմարտրում արմատական ուղղութեան թերթ էր հրատարակում, ինքնասպան եղաւ: Պատճառներն անյայտ են:

—

Սօֆիա.—Մայրայեղ ձախակողմեաննները որոշեցին խիստ կերպով բողոքել, եթէ Թագաւորը անձամբ գայ փակելու մեծ ազգային ժողովը Տըրնօվօյում:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԲԱԼԿԱՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

23 յունիսի

Կ. Պօլիս.—«Րէնինը» իրերի դրութիւնը գտնում է լուրջ և Չէրնօգօրիայի բռնած դիրքը միանգամայն թշնամական, որի համար և Թիւրքիան նախազգուշական միջոցներ պիտի ձեռք առնէ: Լրագրի ասելով՝ պետութիւնների հաւաքական միջամտութեան երկիւղը վերացված է: «Թիւրքի» լրագիրը մեղադրում է Աւստրիային այն ձգտման համար, որով նա աշխատում է Բալկաններում միջամտութիւն առաջ բերել: Ալբանիայի ինքնավարութիւնը ամբողջ մամուլի կողմից անընդունելի է համարվում: Օսմանեան գործակալութիւնը հաղորդում է, որ ապստամբութիւնը Չէրնօգօրիայում առաջ է տարվում շատ արագ և իբր թէ Պօդգօրիցայի շրջանի մահմեդականները բողոքում են իրանց զինակոչութեան դէմ: Ալբանները խմբական յարձակումներ են գործում Տուրգութ փաշայի զօրամասերի վրա: Չէրնօգօրիայի ապստամբութիւնը գրգռիչ ազդեցութիւն է թողել ապստամբների վրա:

Բորսայում իրարանցում է: Արժէթղթերի գները արագ կերպով ընկնում են, թէև Բ. Դուռը պատերազմը անխուսափելի չէ գտնում, պնդելով որ հնարաւորութեան չափ զիջումներ կանեն ալբաններին:

—

Կ. Պօլիս.—Բ. Դուռը՝ Չէրնօգօրիայի կողմից Պօդգօրիցայի դիվիզիայի ապստամբման պատճառով յայտնեց պե-

տութիւններին, որ Թիւրքիան նպատակ չունի խախտել Չէրնոգորիայի սահմանները և պատերազմ վարել։ Նրա նպատակն է ճնշել ապստամբութիւնը. բայց եթէ Չէրնոգորիան՝ շատ անգամների նման՝ մէկ էլ խախտէ չէզոքութիւնը, այն դէպքում Թիւրքիան հարկադրված կը լինի սահմանների վրա հսկել և իր իրաւունքները պաշտպանել։

Գալիս են Անգօրայում և Կոնիայում զէնքի կոչված 30,000 րէդիֆները և մեկնում են անմիջապէս Սալօնիկ։ Զինուորական մինիստրութիւնն ուժեղացված գործունէութիւնը է ցոյց տալիս։ Թիւրքական մամուլը մարտական ոգով է յղփացած։ Վիէննայի կողմից տարածած լուրը՝ պետութիւնների համաքական միջամտութեան մասին՝ առաջ բերեց մամուլի գայրոյթը։ Չէրնոգօրիայի սպառազինման մասին հաղորդված տեղեկութիւնները առաջ բերին խիստ շօվինիստական արտայայտութիւններ։

—

Ցէտինիէ.—Թագաւորը այցելեց ռուսաց դեսպանին և զրուցեց կէս ժամի չափ։ Պօդգօրիցայի դիվիզիայի սպառազինումը յետաձգված է։ Ցէտինիէ եկած Շկօտրայի կաթօլիկ արքեպիսկոպոս Սէրեչչին զրուցեց թագաւորի, Իզմայիլ-Քէմալի և Սադրէդդին-բէյի հետ։ Երէկ արքեպիսկոպոսը Պօդգօրիցայում համոզում էր ալբանացի գըլխաւորներին հնազանդել սուլթանին։ Դրօշակակիրները նրան որոշակի պատասխան չը տուին։ Գիշերով մալիսօրները յարձակում գործեցին թիւրք զօրքերի վրա Պլանիցայի ուղղութեամբ։ Թնդանօթների, գնդակացիրների և հրացանների կրակոցը լսվում էր ամբողջ գիշերվայ ընթացքում։ Կռւի վախճանը անյայտ է։ Լուրերին նայած՝ չալէ ցեղը մտադիր է ետայարձակ լինել թիւրքերի վրա։ Նրանք Չէրնօգօրիայից կտրված են։ Նրանց զինվածների թիւը 2,000-ի է հասնում։

—

Սալօնիկ.—150 ասպատակներ յանկարծակի կերպով յարձակվեցին Սալօնիկից 100 վերստ հեռաւորութեան վրա գտնվող Օլեանից գիւղի վրա և տարան ամբողջ ոսկեղէնը, հրամայելով գեղջուկներին այդ մասին յայտնել իշխանութեանը։

—

Վիէննա.—«Կօրրեսպօնդէնց Բիւրօն» հաղորդում է Ցէտինիէի պաշտօնական աղբիւրից, որ՝ ի նկատի ունենալով Ցէտինիէում տացված հաւաստիացումները ալբանացիների հայրենիք վերադառնալու պայմանաժամի [illegible] թիւնները աջող արդիւնք չունենան, այստեղ որոշված է մի առ ժամանակ յետաձգել սպառազինումը։ Առ այժմ միայն կը պատրաստվեն սպառազինման համար, որը Չէրնօգօրիայի համար անխուսափելի է դարձել ի նկատի ունենալով թիւրքական զօրքերի առաջխաղացումը դէպի Չէրնօգօրիայի սահմանը։

—

Ռակիր.—Տեղի է ունենում զօրքերի շտապ տեղափոխութիւն դէպի Միտրօվիցա, որտեղ Իփեկի վրայով անցնում են Չէրնօգօրիայի սահմանագլուխը։ Բօլգարական շատ ասպատակախմբեր անցնում են Բօլգարիայի սահմանագլխային լեռները։

—

Ցէտինիէ.—Արքեպիսկոպոս Սէրեչչին ուղարկված է այստեղ Վատիկանի կողմից, Աւստրիայի պահանջով։ Թագաւորը արքեպիսկոպոսին, Իզմայիլ-Քեմալին և Թիւրքաց դեսպան Սադրէդդին բէյին հրաւիրեց ճաշի պալատում։

—

Սալօնիկ.—Ռուսաստեաց «Միլան», որը այժմ լոյս է տեսնում «Մէլան» անունով, կամաւորներ է կազմակերպում դարաւոր թշնամու դէմ կռւելու համար, զգուշանալով այս անգամ ուղղակի կերպով Ռուսաստանին անհարկելուց։

—

Աթէննա.—Լրագիրները հաղորդում են, որ յայտնի ռուսահէր Զարիզ Կրէնը Զիկադօյից, վերադառնալով Ամերիկայում կատարած իր ուղևորութիւնից, կարիքաւոր մալիսօրներին կէս միլիոն նուիրեց։

ԴԷՊՔԵՐԸ ՂԱՐԱԴԱՂՈՒՄ

Ջէբրայիլ, 24 յունիսի, 8 ժ. 5 ր. առ.

Համանցիները ուհերեցին ու թալանեցին Մեզգեար հայկական գիւղը, որ պատկանում է ռուսահպատակ Թումանեանցներին, և սպանեցին երկու ծառաներին։

Պատրաստվում են յարձակվելու նաև միւս գիւղերի վրա։

Ամէնեանները պաշտպանութիւն են սպասում Թաւրիզից եկող կօզակներից։

Մելիք-Շահնազարեան

—

Վէնս գիւղ (Ղարադաղ), 14 յունիսի

Քէյլան դաւառը Ղարադաղում բաղկացած է 9 հայաբնակ գիւղերից, որից երկուսը՝ Դիւզէյ-դարա և Նորաշէն՝ պատկանում են յայտնի, այժմ Թաւրիզում բանտարկված, Րահիմ-խանին, Աշտաֆի կէսը՝ նոյնին, իսկ միւս կէսը՝ Աբդիւլ Սամադ-խանին, Ասրան՝ Ջհանկիր բէկ Մելիք-Ջհանեանին, իսկ հինգը՝ Սիւրուն, Ղամաշէն, Սըղն, Բերդին-եաք և Մհդաւ՝ Քեարիմ-խանին։

Այս վերջինը իր ժողովրդին շատ էր նեղացնում, բացի մեծ տուգանքներից, ամեն մի գլխից առնում էր մալիաթ (կառավարութեան հարկ) 70 ղռան, բայց ընդամենը 9 գիւղի հարկը հասնում է կառավարութեան 3000 ղռան, որը՝ գլխի հաշւով բաժանված՝ լինում է իւրաքանչիւր գլխին 4—5 ղռան։ (Գլուխը ամուսնացածն է, կէս գլուխը ամուրին, $^1/_4$ գլ. 9—16 տարեկանը)։

Անցեալ տարի ժողովուրդը, օտարների դըրդմամբ, մերժեց տալ Քեարիմ-խանին այս հարկը և պահանջեց նրանից անցեալներում առած հարկերի աւելորդի և տուգանքների փոխարէն 15.000 թումա։ Այս պահանջի հաշւին էր դրած ժողովուրդը և բէհրան։

Կալուածատէր Քեարիմ-խանը, զայրացած՝ իր հայ բայաթի յանդգնութիւնից, հրամայում է իր ծառաներին արածացնել ղամաշէնցոց արտերը։ Գիւղացիք արտերի տաւարը քշած բերում են գիւղը։ Խանը ծառաներին ուղարկում է տաւարը յետ բերելու. հայերը սրանց զէնքերը և ձիերը առնելով՝ ծեծում ու ճանապարհում են։ Այս դէպքից յետոյ խանը, վերին աստիճանի կատաղած, հրամայում է գաւառի բոլոր թուրքերին հաւաքվել՝ հայերի գիւղերը թալանելու։ Ցայտնի է, որ Ղարադաղի քաղցածները, խաների շնորհիւ, անթիւ են։ Շտապում են ամեն տեղից՝ գէշի վրա գնացող անգղի պէս՝ ձիաւոր, հետևակ, զինված՝ հրացանով, փայտերով, կանայք պարկերով՝ դէպքից օգտվելու համար։ Շրջապատում են գիւղերը այս ամսի 8-ից. երկու օր կռւում են հայերը դիրքերից։ Մի անգամ յաղթում են սրանք և հեռու քշում յարձակվողներին։ Գործը քանի ուշանում է, խանի խուժանի թիւը մեծանում է։ Այս անգամ թալանչիները՝ միւս գիւղերը թողած՝ ընկնում են Ղամաշէնի և Սիւրունի վրա։ Առաջինը շուտ թալանվեց, կանայք բռնաբարվեցին. իսկ սիւրունեցիք այնքան քաջ էին, որ երկար կռւեցին, առանց միւս գիւղերի օգնութեան, սպանեցին երեքին (վիրաւորվածների թիւը յայտնի չէ) և իրանցից սպանվեցին ու վիրաւորվեցին։ Այս կռւի ընթացքում Սիւրունի ծեր, կին, երեխայ ամբողջ գիւղի տաւարով կարողացան հեռանալ, թողնելով հաց, հատիկ և կահկարասիք։ Մինչդեռ խուժանը զբաղված էր կռւով սիւրունցիների հետ՝ Սըղն, Ասրան, Բերդին-եաք և Մհդաւ գիւղերի ժողովուրդը, առանց օգնութիւն հասցնելու կռւող հայերին, փախել էր բոլոր տաւարով և գրստով չափ հացահատիկով և կահկարասիքով դէպի Աւարսին և Նիժ թուրքաբնակ գիւղերը։

Սիւրունի վիրաւորվածներ՝ Ալէքսանին, Թամրազին, Հայրապետին, Խաչատուրին, Սարգսին և Բաբին բերած են եղբ. Թումանեանցների Վէնս գիւղը խնամելու. իսկ մի կին, որ ձեռքից վիրաւորված է, մնացել է իր ընտանիքի հետ Նիժ գիւղում։ Մի հասակով կին և 7—8 տարեկան տղայ կորած էին. տղայի դիակը ճարվեց, իսկ այն կինը և նրան որոնող տղան չեն երևում։ Սըղն գիւղացի Աթա անունով մէկը, խելքից քիչ թեթև, ինչպէս «բանագնաց»՝ Աբդիւլ Սամադ խանից նամակ էր տանում Քեարիմ խանին, որի բանակին մօտենալուն պէս տեղն ու տեղը գնդակահարվեց։ Սըղն և Սիւրուն այրվում են։ Եկեղեցիները քանդված, կողոպտված են։

Աբդիւլ Սամադ խանը, որ Աւարսինի և Նիժի կալուածատէրն է, իբրև հովանաւորող թալանվածներին, թոյլ չէ տալիս թըշուառներին հեռանալ այս գիւղերից, խոստանալով որ պիտի բնակեցնէ նրանց հէնց իրանց տներում, խլելով Քեարիմ խանից կալուածքը։ Հայերի էլ նպատակն է՝ որ մի կերպով անցնեն ռուսաց կողմը, միւսները՝ եղբ. Թումանեանցների գիւղերում ցրվել։

Այս ցիր ու ցան եղած գիւղերի տների թիւը 325—330-ի է հասնում։ Եթէ վերցնենք իւրաքանչիւրը և ինչպէս ընդունված է, 5-ով բազմապատկենք, մարդկանց թիւը կը լինի 1625—1650։ Կարելի է արդեօք այսպիսի բազմութիւնը տեղաւորել երկու փոքրիկ թուրք գիւղերում և, բացի այս, սրանց տաւարը, ոչխարը և այլն, մինչև որ Աբդիւլ Սամադ խանը կը յաղթէ Քեարիմ խանին և այնուհետև դժբաղդներին կը բընակեցնէ իրանց տեղերում։ Այսքան մարդիկ և կենդանիներ այժմ թափված են արևի տակ։ Սկսված է մարդկանց կերակուրի հոգսը, իսկ կենդանիներին արածելու տեղ չունենն։ Ասում են դեռ, որ այս երկու խաները համերաշխ են։

Դրութիւնը անտանելի է։ Եթէ եղբ. Թումանեանցների գիւղերից գնալու լինեն թշուառներին ապաստնելու՝ համաձայն հովանաւորութիւն առաջարկող Աբդիւլ Սամադ խանի կամքին,—ես ասում եմ որ նա եղբ. Թումանեանցների մարդկանց հետ թշնամաբար է վարվում,—այն ժամանակ աւելի զոհեր և զոհեր պիտի տալ և անշուշտ Ղարադաղում կը սկսվի Ղարաբաղի պէս հայ-թուրքական կռիւը, որի հետևանքը սոսկալի կը լինի հայերի համար։ Բայց և այնպէս մարդիկ են ուղարկվում և նամակ է գրված եղբ. Թումանեանցների կողմից, որ մինչև հայերին տեղաւորելը՝ ուղարկէ նրանց եղբ. Թումանեանցների գիւղերը, բայց խանը չէ պատասխանում և, ընդհակառակ, հսկողութիւնը հայերի վրա սաստկացնում է, որ չը հեռանան։ Բացի խանի հսկողութիւնից, ինչպէս եկողները պատմում են, 9 գիւղի ծխատէր քահանան աւելի խիստ է հսկում, որ ծուխը չը պակսէ, եթէ ոչ տէր-հայրը վնաս կը կրէ։

Վաստկները չեն պակասում աշխից։ Մի Հապետ անունով ղամաշէնացի, որ քանի տարիներ առաջ, թուրքացած՝ ընտանիքով, ծառայում էր Քեարիմ խանին և յետոյ վերադարձած էր դէպի հայերը, այժմ այս խանի խմբումն է և նա է գիւղացու թագցրած կահ-կարասիքի և հացահատիկի տեղերը ցոյց տալիս թուրքերին և իր անձնական ատելիների տները կրակում։

Միւս խաներն էլ գլուխ են բարձրացրել, ժողովներ են անում, թէ որ խումբը որ հայի գիւղի վրա գնայ թալանելու և այլն։ Ի հարկէ, մի կառավարութեան զօրք, որ մի բուռն շահսէվաններից այսպէս խայտառակ կերպով կը յաղթվէ, էլ այս աւազակաբարոյ խաները ումից պիտի վախենան։

Ա. Մելիք-Շահնազարեան

—

Թաւրիզ, 18 յունիսի

Ղարադաղի կողոպտված 6—7 գիւղերի թշուառ հայ գիւղացիք սպասում են Սամսամ Նիզամի գիւղում։ Նոր տեղի ունեցած կողոպուտների և հայերի հետ ընդհարումների լուրեր չեն հասնում։ Տեսէք պարսիկ աւազակների և կողոպտիչների ճարպիկութիւնը։ Հիմնված՝ Քեարիմ խանից ստացված տեղեկութիւնների վրա, նահանգական կառավարութիւնը մի գրութեամբ յայտնում է ազգային թեմական իշխանութեան, որ Քեարիմ-խանը ձեռք է քաշել, բայց հայերը ձեռք չեն քաշում և հալածում են հրոսակախմբերին։ Ծիծաղ է, հայերը Սըղն գիւղը առաւել յարմարագոյն կէտ համարելով այնտեղից սկզբում լաւ ընդդիմադրութիւն են ցոյց տուել և նոյն իսկ բաւական հեռու քշել Քեարիմի հրոսակախմբերին. սակայն յետոյ ինքը Քեարիմ-խանը իւրայիններով օգնութեան փութալով հրոսակներին՝ ճնշել է հայերին, որոնք ստիպվել են Սըղն գիւղից փախուստ տալ այս ու այն գիւղերը և շատ մասը՝ Սամսամ Նիզամի գիւղը Աւարսին։ 6—7 գիւղերի կողոպտվելը և ոմանց այրվելը իմանում ենք։ Իմանում ենք և այն, որ նահանգային իշխանութեան կողմից գրվեց Սամսամ Նիզամին, որ հարկաւոր օգնութիւնը ցոյց տայ հայերին և պաշտպանէ Քեարիմ-խանի դէմ։ Հակառակ մեր և շատերի ակնկալութեան՝ առաջնորդարանն ստացաւ Սամսամ Նիզամի տեղեկատու գրութիւնը, որի մէջ շատ նպաստաւոր ցուցումներ են արված [illegible], ընդհակառակը, անպաստ տեղեկութիւններ՝ քեարիմականների մասին։ Թեմակալ սրբազանը Սամսամի գրութիւնը ուղարկեց այալաթին, որն անշուշտ փառաւոր պատասխան կը լինէր այալաթի գրածին՝ հայերին ի կարգ հրաւիրելու համար։ Թէպէտ թեմակալ Կաբալեթ եպիսկոպոսը գրեց գիր և յորդորեց Ղարադաղի հայերին, որ տեղից չը տան որևէ պատճառ։

Քեարիմ-խանը դժուար թէ երկար վայելէ իր հիմնված սուլթանութեան։ Երկրի բնիկ և ազդեցիկ խաները Սամսամ Նիզամի ցեղից են, իսկ Քեարիմ-խանը և իւրայինները եկւորներ են Բաղանդուզի սահմաններից և տիրել են որոշ հողեր ու գիւղեր։ Նորեկների և բնիկների մէջև կայ խոր ատելութիւն։ Թշնամի է Քեարիմին նաև ժառանգական Րահիմ-խանի որդի Բօյուքխանը, որի թոյլ չէ կարող տանել, որ՝ Րահիմ-խանի բանտարկութիւնից յետոյ մանաւանդ Քեարիմ-խանը Րահիմ-խանի աթոռն է գրաւել։ Նամանաւանդ Բօյուքխանը չէ մոռացել, ի հարկէ, անցած տարվայ դէպքերը։ Այդ հաշւով՝ անպայման հաւատացնում են, որ Սամսամի և Բօյուքխանի կողմից ճնշում տեղի կունենայ քեարիմականների վրա. Երկու օր առաջ կողոպտված գիւղերից հայեր եկան և հաստատեցին Քեարիմ-խանի հրոսակների կատարած չարիքների մասին։ Թէ արդեօք մի ճար, մի հնար կը լինի՞ մեր պատմական Փայտակարանի հայերի համար թէ ոչ, կը տեսնենք ոչ հեռու ապագայում։

Հայկազուն

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆՈՒՄ*)

—

Գ. Ուրմի

Ուրմիայի վիճակը, որի մէջ մօտ 1000 տուն հայ է հաշւվում, կարելի է բաժանել 3 շրջանների. քաղաքը իր մօտի գիւղերով, Նազլու գետի հովիտը և Բարանդուզի հովիտը։ Այս վերջին շրջանը, որ երկու տարուց ի վեր գրաւած է Թիւրքաց կողմից, իր 200 տուն հայերով—12 գիւղերում—ամբողջովին թուրքախօս է։ Անցեալ ամառ, երբ ես անցնում էի այս շրջանի մէջ համարվող Շէյթունու առանձնացած գիւղից, ուր 10 տուն հայեր կային, իսկ այժմ մեծ մասը ցրվել՝ Սուլդուզ և ուրիշ տեղեր են գնացել, ոչ տղամարդոց և ոչ մանաւանդ երեխայոց վրա մի նշան չը տեսայ նրանց հայ լինելուն. կանայք էլ չունին աչ առնելու այն պատճառով, ինչպէս բացատրում էին, որ ամաչում էին իրանց ցնցոտիները ցոյց տալուց։ Մօտ երկու տարի էր, ինչ այդ գիւղը քահանայի երես չէր տեսել, և հայերի նիստուկացը ոչ մի բանով չէր տարբերվում հարևան մահմեդականներից։ Ձեմ տեսել գրեթէ նաև աւելի անմաքուր գիւղ, աւելի թշուառ հայերով քան այս շրջանի կենտրոն Բաբառուն. 3 տարի առաջ այդ գիւղը ուրիշ մի քանի մօտակայ գիւղերի հետ աւարառութեան ենթարկվեց քիւրդերի կողմից, և այժմ էլ՝ թէպէտ Թիւրքաց հովանաւորութեան ներքոյ՝ այս շրջանի գիւղերը ազատ չեն նրանց երբեմնակի հարստահարութիւններից։ Ծոյլ և սատտաբաշխ բնութեան ծոցում ապրելով այստեղի հայ և ասորի քրիստոնեաները այնքան են աղքատացել այդ պատճառով, որ ըստ մեծի մասին վարուցանք անելու միջոցներ անգամ չունենն։ Երեք տարի առաջ Թաւրիզի Հայուհեաց Բ. Ընկերութիւնը 3 դպրոց էր պահում այստեղ՝ Բաբառու, Դիգալթաքէ և Թոմաթար գիւղերում, որոնց շնորհիւ երիտասարդների մէջ բաւականաչափ հայերէն խօսողներ և գրագէտներ կան. բայց Տ. Աֆրիկեանի ընկերութեան տուած տարեկան 2,000 թուման նպաստը մի անգամից կտրելուց յետոյ՝ բոլորը փակվեցին (ինչպէս և նոյն նպաստով պահվող ուրիշ 6 դպրոցներ Ուրմիայի շրջանում, Թուրքախօս Դարալաք գիւղում, Ղարադաղի Իւր. գիւթան գիւղում), և այլ ևս հնար չէ եղել տեղական միջոցներով վերաբանալու։ Այս շրջանում նոյն իսկ քահանայ չը կայ, և Ուրմիայից միայն տարին մի քանի անգամ օրհնակատարութիւնների համար քահանայ է գալիս։ Նախկին քահանան, որ և ուսուցիչ էր դպրոցներից մէկում, դպրոցը փակվելուց յետոյ թողեց և հեռացաւ՝ ապրուստի միջոցներ չունենալու պատճառով։ Շատ յորդորեցի անցեալ տարի տեղացի մի երիտասարդի, որ Թաւրիզի Արամեան դըպրոցի Ե. դասարանից է ելել, բայց յանձն չառաւ ձեռնադրվել, գլխաւորապէս, ի հարկէ, ապրուստի դժուարութիւնն ի նկատի ունենալով։

Պէտք է գիտել, որ թէ այս և թէ Ուրմիայի միւս շրջաններում՝ քաղաքական ու տնտեսական աննպաստ պայմանների հետ հաւասար, և գուցէ աւելի մեծ չափով ազգային կրթութեան զարգացման խոչընդոտ են հանդիսանում զանազան դաւանութիւնների միսսիաները։ Ինչպէս մի գերմանացի արտայայտիչ կերպով բնորոշում էր, Ուրմիայի վիճակի ամբողջ մթնոլորտը վարակված է միսսիօներական բացիլներով։ Շնորհիւ այն հանգամանքի, որ այս վիճակի ազգաբնակութեան մի խոշոր տոկոսը ասորիներ են, վաղուց հաստատված էին այստեղ կաթօլիկ և բողոքական միսիօնարներ. վերջերս աւելացաւ նաև օրթօդօքս միսսիան. և այժմ հաւատացեալ ասորիներն անընդհատ մի դաւանութեան շապիկը փոխում, մի ուրիշն են հագնում։ Այնպիսի՝ նոյնիսկ փոքրիկ գիւղերում, ուր հայերն ասորիների հետ են ապրում, կարելի է 3—5 եկեղեցիներ—հնադաւան նեստորական ասորիների, կաթօլիկների, բողոքականների, օրթօդօքսների, հայերի—միմեանց կողքի տեսնել։ Կան ասորի տներ, ուր մի եղբայրը կաթօլիկ քահանայ է, միւսը՝ օրթօդօքս, երրորդը՝ հնադաւան կամ բողոքական պաստոր, և բոլորն ապրում են անխռով մի յարկի տակ։ Հայերը համեմատաբար աւելի քիչ են ազդվել, և շատ չընչին է նրա մէջ այլադաւանների թիւը. բայց այս մթնոլորտը նրանց համար ևս վարակիչ ու անբարոյականացուցիչ կողմեր շատ ունի։ Գլխաւորն այն է, որ նրանք ևս սովորել են քահանայի և ուսուցչի վրա նայել իբրև դրսի, ինչ-որ շահախնդրական նպատակներ ունեցող՝ հիմնարկութեանց վարձկանների վրա, որոնք ձրի պիտի հոգան նրանց հոգևոր ու կրթական պէտքերը, ուստի եթէ այլադաւանների եկեղեցիները չեն յաճախում և իրանց երեխաներին չեն ուղարկում նրանց դպրոցները, իրանք էլ ամենևին հոգս չեն քաշում կանոնաւոր եկեղեցիներ ու դպրոցներ ունենալու մասին. սպասում են, կարծես, որ մէկը դրսից գայ, իր ծախքով պահէ։ Հետևանքն այն է, որ մինչ ասորիները անխտիր ամեն եկեղեցի և դպրոց յաճախելով՝ այսօր 90—95% գրագէտ են, շատերն Ամերիկա գնալ-գալով քաղաքակրթութեամբ ու նիւթապէս էլ աւելի առաջ են գնացել և ընդհանրապէս աւելի բարեկեցիկ վիճակի տէր են, հայերը յետ են մնացել ամեն բանում, անգրագէտ են, ոչ մի կարգին եկեղեցի և քահանայ չունեն և ոչ էլ տրամադրութիւն՝ իրանց միջոցներով դպրոց բանալու։ Ինձ երկու օր առաջ տեղեկութիւն ստացայ, որ Նազլու գետի գիւղերից մէկում 11 տուն հայեր օտար դաւանութիւն են ընդունել, որովհետև չեն ուզում մասնակցել նոյն գիւղում այս տարի բացված և 3 իրար կից գիւղերի համար կառուցվելիք դպրոցի շինութեանը, որի վերաբերմամբ որոշված էր այդ 3 գիւղերի հայերից իւրաքանչիւրի կարողութեան համեմատ տուրքեր վերցնել, և մի մասն իմ ներկայութեամբ ստորագրել էին։

Ինչպէս կառավարութեան և առևտրի, այնպէս և գաւառում գործող բոլոր միսսիաների կենտրոնատեղին Ուրմիա քաղաքն է ի հարկէ, ուր նրանք ունին հոյակապ եկեղեցիներ, զանազան կարգի դպրոցներ և այլ հիմնարկութիւններ։ Ցաւալիապէս ամերիկացի միսիօնարները բացի կրթական ասպարէզում ցոյց տուած ընդարձակ գործունէութիւնից՝ ամբողջ Ատրպատականում յայտնի են իրանց բարեկարգ հիւանդանոցով ու ազգաբնակութեանը մատուցած բժշկական օգնութեամբ։ Ռուսական միսսիան ևս, թէպէտ ամենից ուշ հաստատված, քաղաքում ամենից աչքի ընկնող շինուածքն է կառուցել և 60—70 դպրոցներ է բացել գիւղերում։ Այդ դպրոցներն ընդհանրապէս խեղճ բաներ են, չնչին վարձատրութիւն ստացող և հազիւ գրագիտութիւն ունեցող ուսուցիչներով, այնուամենայնիւ իրանց գործը կատարում են և ապագայի համար նոր հիմքեր դնում։ Ի՞նչ ունեն արդեօք հայերը այդ բոլոր հակազդեցութիւնների հանդէպ, որ կարողանան իրանց ազգային և եկեղեցական ինքնուրոյնութիւնը պահպանել։ Գրեթէ ոչինչ։ Քաղաքում ընդամենը 60 տան չափ հայեր կան, որոնց մեծ մասը արհեստաւոր խեղճ մարդիկ են և միայն մի քանիսը դրսից, գլխաւորապէս Սալմաստից, ունեւոր վաճառականներ։ Ոչ մի ազգային կալուածք կամ սեփականութիւն չը կայ մէջտեղ, բացի մի անշուք եկեղեցուց՝ բակում գտնված դըպրոցական շատ խեղճ ու անյարմար մի շէնքի հետ։ Քաղաքացիք նոյն իսկ սեփական քահանայ չունեն և նրանց հոգևոր պէտքերը հոգում է գիւղական և անուս քահանաներից մէկը։ 1909/10 ուս. տարեշրջանում դպրոցն ևս փակ էր եղել և միայն մի քանի ունեւոր անձինք մասնաւոր կերպով վարժուհիներ էին վարձել իրանց երեխաների համար։ Անցեալ ամառ իմ այցելութիւնից առաջ մի ծխական ժողովում որոշվել էր եկամտային տուրք դնել քաղաքացի հայերի վրա և դրանով պահպանել դպրոցը։ Բայց իմ ներկայութեամբ գումարված ժողովում այդ միջոցը անգործնական համարվեց և որոշվեց, որ առ տեղեան իւրաքանչիւր ոք մի թղթի վրա իր կարողութեան համեմատ որոշ գումար ստորագրելով՝ խոստանար տարէ-ցտարի վճարել։ Այդ հիման վրա նախահաշիւ կազմվեց, հոգաբարձութիւն ընտրվեց և անցնող ուսումն. տարեշրջանում գոհացուցիչ կերպով պահվեց դպրոցը։ Սակայն դեռ շատ ջանքեր ու զոհողութիւններ են պէտք նրա գոյութիւնը յարատև դարձնելու և այնպիսի բարգաւաճ վիճակի մէջ դնելու համար, որ աջողութեամբ մըրցել կարողանար միսիօնարական դպրոցների հետ և, եթէ կարելի է, վերածվէր հետզհետէ երեք-դասարանեան կենտրոնական դպրոցի՝ ամբողջ գաւառի հայութեան համար։ Առ այժմ կը հրաւիրէի այն առևտրական տներին, որոնք ներկայացուցիչ կամ գործակատար միայն ունին Ուրմիայում, արտօնել վերջիններիս՝ հարկը պահանջած դէպքում իրանց դիրքի ու կարողութեան համեմատ մասնակցելով կրթական և այլ հանրօգուտ ձեռնարկութիւններին՝ յետ չը մնալ ուրիշներից և գայթակղութեան առիթ չը տալ։

Քաղաքի մօտակայ Նազլու գետի շրջանի գիւղերում ևս 1909—10 ուս. թւին կանոնաւոր դպրոցներ չէին եղել, այլ մի երկու տեղ մասնաւոր կերպով ուսուցիչ էին վարձել ու պարապեցրել երեխաներին։ Այցելելով այդ գիւղերից կարևորագոյնները՝ ես 5—6 տեղ ստորագրութիւններ վերցրի գիւղացիներից և հոգաբարձուներ կամ ծխական խորհուրդներ ընտրել տուի. այդպիսով պարտաւորութիւն յանձն առան որոշ տուրքեր վճարել և դպրոցներ բանալ։ Սեպտեմբերին վիճակի գործակալական խորհրդի կողմից կարգված շրջանային տեսուչը, որ միաժամանակ խորհրդի գործավարն է, գիւղերը շրջելով՝ աջողեցրել է հետզհետէ բոլոր այդ տեղերում դպրոցներ բանալ, այնպէս որ տարվայ վերջին նրա ձեռքի տակ կային 6 դպրոցներ, այլ և մի 7-րդ գրագիտութեան դպրոց փոքրիկ գիւղում՝ գիւղացիների իրանց հրաւիրած հասարակ կրթութեան տէր ուսուցչով։

Այդ դպրոցներում սովորել են ընդամենը 374 մանուկներ, որոնցից 319-ը տղայ և 55-ը աղջիկ։

Մի քանի դպրոցներում աշակերտուհիներ բոլորովին չեն եղել այն պատճառով, որ անյարմար էին համարում աղջկան դպրոց ուղարկել, երբ վարժուհի չը կայ, և չեն ուղարկում, որպէսզի ստիպված չը լինեն վարժուհի վարձելու։

Պաշտօնավարել են բոլոր դպրոցներում 7 ուսուցիչ և 2 վարժուհի, որոնց ամենամեծ ռոճիկը եղել է տարեկան 100 թուման։ Դպրոցական գործը շատ ուշ կարգաւորելուն և միջոցների սղութեան պատճառով՝ ստիպված են եղել վարձել առաջին պատահած անձին, որ որևէ տեղ ուսուցիչ է եղել կամ կանոնաւոր դպրոցի երես տեսել։ Ուսումը բոլոր դպրոցներում սկսվել է շատ ուշ, մի քանի տեղ նոյնիսկ յունվարին։ Բնականաբար այդպիսի պայմաններում մի առանձին առաջադիմութիւն սպասել չէր կարելի, և մնում է, որ առաջիկայ ուս. տարեշրջանից աւելի հաստատուն հիմքերի վրա դրվի գործը և կանոնաւորվի։ Բայց ինչպէս անել։ Կան այստեղ գիւղեր, ինչպէս Գեարտաբադ, Նախիջևան-Թափէ, Րաբվայ, որոնք կարող են իրանց միջոցներով բաւական բարեկարգ դպրոցներ պահել։ Ընդհանրապէս Ուրմիայի վիճակն այնքան հարուստ է բնական բերքերով և այնպէս արագ կարող էր զարգանալ այստեղ արդիւնաբերութիւնը, եթէ յարատև խաղաղութիւն լինէր երկրում և աւելի նպաստաւոր պայմաններ առաջ գային, որ այս

կողմի հայերը պէտք չէին ունենայ արտաքին օգնութեան. իսկ այժմ այդ պէտքը կրկնակի է և շատ զգալի։

Հարկաւոր են՝ նախ սրտացաւ և եռանդուն մարդիկ, որ տոկուն աշխատութեամբ սկսված գործը առաջ տանեն՝ համոզելով, յորդորելով, այլևայլ խոհական միջոցներ գործ դնելով՝ ստիպեն գիւղացիներին հոգ տանել իրանց զաւակների կրթութեան համար, ամեն առիթից օգտվեն և դպրոցների պահպանութեան ու ապահովութեան համար նորանոր աղբիւրներ գտնեն, հետամուտ լինեն երևան բերելու այն ամենը, ինչ որ տեղացիք առանց մեծ դժուարութեան տալ կարող են դպրոցներին։ Դժբաղդաբար նոյն իսկ Ուրմի քաղաքում բոլոր ձեռնհաս մարդիկ, իբրև եկւորներ, խոյս են տալիս հասարակական գործերի մէջ խառնվելուց, և բազմաթիւ փորձերից ու երկար աշխատութիւնից յետոյ հազիւ աջողվել է անցեալ տարի քաղաքի ու գիւղերի ներկայացուցիչներից խառն գործակալական խորհուրդ կազմել, որ իր եռանդուն գործավարի հետ առայժմ գոհացուցիչ կերպով կը տանէ գործը։ Հարկաւոր է միայն՝ երկրորդ՝ դրսի աջակցութիւնը, որ նիւթական օժանդակութիւն տրվի յատկապէս Բարանդուզի շրջանի գիւղերում դպրոցներ բանալու, ուրիշ յետ մնացած գիւղերում դպրոցական շէնքեր կառուցանելու և խրախուսելու տեղացիներին։

Ուրմիայի վիճակից ես քիչ չեն պանդուխտներ թէ Ռուսաստան և թէ վերջին ժամանակ ասորիներին հետևելով Ամերիկա գնացող. բայց ըստ մեծի մասին մշակներ են դրանք և աչքի ընկնող ունեւորներ գրեթէ չը կան մէջները։ Մնում է ուրեմն դարձեալ, որ հեռաւոր բարեսէր հայազգիք օգնութեան ձեռք մեկնեն։ Ուրմիայի հայութիւնը կենսունակ ժողովուրդ է, բայց մեծ չափով ենթակայ՝ կորստեան վտանգի։ 100—200 ր. նպաստով քանի՜ տեղեր կարելի է դպրոց բանալ և այդ վտանգի առաջն առնել։ Որչափ ցաւալի է ուրեմն՝ եթէ այդպիսի չնչին միջոցներով կարելի է ժողովուրդ փրկել, և չեն գտնվում այդ միջոցները։

Կ. եպ.

ԹՈՒՐՔԱՀԱՅՑՈՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 3-Ի ՆԻՍՏԸ

Կ. Պոլսի «Լուսին» թերթը (կառավարութեան հրամանով դադարեցված «Արեւելք» թերթի փոխարէնը) «Խառնափնդոր ժողով մը» վերնագրով տպել է այդ ժողովի նկարագրութիւնը։

Ազգ. երեսփ. ժողովը երէկ գումարուեցաւ ժամը 2.55-ին (ը. թ.). կատենապետէր Մանուկ էֆ. Ազարեան։

Ընդունուեցաւ Ալիքսան էֆ. Թօփալեանի հրաժարականը՝ երեսփոխութենէ։

Որոշուեցաւ վերջէն նկատողութեան առնել Գէորգ էֆ. Շնորհքեանի հրաժարականը ազգ. վարչութենէն։

Հմ. Սրամեանց գրով մը կառաջարկէր քննել Մուշեղ եպիսկոպոսի խնդիրը, որ Ամերիկայի հայութեան մէջ երկպառակութիւն ձգելու պատճառ կըլլայ։ Խառն ժողովի նկատառմանը յանձնուեցաւ։

Օրակարգ անցուեցաւ կաթողիկոսութեան ընտրութեան առթիւ Էջմիածնէն եկած հրաւիրագիրը՝ Պոլսոյ պատգամաւոր ընտրելու համար։

Ժողովը յետոյ որոշեց լսել վարչութեան ուղղութիւնը։

Վարչութեան ատենապետ Յ. Սթամպուլեան էֆ. բեմ ելլելով նախ շնորհակալութիւն յայտնեց և յետոյ ըսաւ, թէ գործը, զոր ստանձնած են ինք և իր ընկերները, չափազանց դժուարին և պատասխանատու գործ մըն է։ «Կուզենք պարզել ձեզի մեր ծրագիրը և մեր ուղղութիւնը ազգային գործերու մասին։ Մենք ամեն բանէ առաջ համերաշխութեան վարչութիւն մը պիտի ըլլանք. կուսակցութեան մը վարչութիւնը չենք։ Եւ գործիք չպիտի ըլլանք ոեւէ կուսակցութեան և միայն պատասխանատու ենք ազգ. ժողովին ամբողջութեան առջև։ Մենք կուզենք բոլոր ոյժերէն օգտուիլ, զանոնք ի մի հաւաքելով։ Այդ ոյժերը իրենց այս-ինչ կամ այն-ինչ պիտակին համար չենք ուզեր մէկ կողմ թողուլ։ Մենք միայն արժանիքներն է որ նկատի պիտի առնենք։ Պէտք չէ ստիպել այն մարդիկը, որոնք աշխատելու ժամանակ չունին։ Ազգին ցաւերը այնքան շատ են, որ շարունակ աշխատելու են վարչութեան մէջ պաշտօն ստանձնողները։ Մենք վարչութեան մէջ շատ մը կարեւոր խնդիր ունինք, և անոնք փաստաբաններու ուսումնասիրութեան կը կարօտին, և սակայն մեր նոր վարչութեան մէջ փաստաբաններու պակասը զգալի է։ Ես առանց վարչութիւնով չեմ կրնար այս ինչը կամ այն ինչը եա ձգել ըսելով թէ՝ ազատական է և այլն։ Ես դաշտերին անուններ պիտի թելադրեմ, և զանոնք պէտք է հրաժարածներու տեղ վարչութեան մէջ առնել։ Ամեն ոյժ պէտք է աջակցի վարչութեան. և եթէ այսպէս չըլլայ, ես պատասխանատուութիւն չեմ ստանձներ, կը քաշուիմ։ Երկրորդ՝ մեր վարչութիւնը կարգապահութեան վարչութիւն մը պիտի ըլլայ. պիտի յարգէ բոլոր ազգին անհատները և երիտասարդ ոյժերէն պիտի ջանայ օգտուիլ. վերջին ծայր նախանձախնդիր պիտի ըլլանք, որ ազգ. իշխանութիւնը յարգուի. կոյր սէրեր և համակրանքներ չպիտի ունենանք։ Մեր վարչութիւնը պիտի ըլլայ բարեկարգիչ վարչութիւն մը, պիտի ջանայ կանոնաւորել պատրիարքարանի բիւջէն և պաշտօնէութիւնը, ջանք պիտի տանի, որ ազգ. կրթութիւնը աւելի գործնական և հիմնական հիմերու վրայ դրուի, որպէսզի մեր տղաքը դպրոցներէ դուրս ելլելէ վերջ պատրաստուած ըլլան կեանքի ասպարէզին»։

Սթամպուլեան էֆ. խօսեցաւ նաև դատաստանական խորհրդի, կտակներու և վանքերու մատակարարութեան մասին և վերջացնելով յայտարարեց թէ՝ ինք և ընկերները ամեն առիթներու մէջ ազգ. ժողովի վստահութեան քուէին պիտի դիմեն։

Յետոյ բեմ ելաւ կեդրոնի լիդըր՝ Դաւիթ Տէր-Մովսէսեան էֆ., որ ըսաւ, թէ իր կուսակցութիւնն ալ արդէն չուզեր, որ վարչութիւնը գործիք մը ըլլայ։ Բայց չի կրնար հասկնալ Սթամպուլեան էֆ.-ի այն խօսքերու իմաստը, որով կըսէր, թէ վարչութիւնը անկախաբար պիտի գործէ և այս կամ այն կուսակցութեան չպիտի պատկանի։ «Ես կը մերժեմ,—ըսաւ,—յայտարարութեան այդ կէտը։ Ազգ. ժողովոյ մէջ այս կամ այն կուսակցութիւնը իր ուղղութեան համեմատ քուէ կուտայ այս-ինչ կամ այն-ինչ անձին և ասոր համար էր որ՝ մենք կուզէինք մերժել Գէորգ էֆ. Շնորհքեանի հրաժարականը։ Մենք այդ անձերը դիպուածաբար չընտրեցինք։ Մենք փափաքեցանք, որ համերաշխութիւն գոյանայ և ասոր համար ազատականներէն ալ երկու անձ առինք (ձայներ՝ «Մէկ և ոչ թէ երկու»). համերաշխութիւնը գործքով գոյութիւն ունի. բոլոր տարրերը այդ ցանկին մէջ միացուցած էինք մենք»։

Հմ. Արամեանց ըսաւ թէ՝ քաղաք. կուսակցութիւնները ասկէ առաջ մերժեցին վարչութեան մէջ աննել և այն ատեն կեդրոնը չլսեց այդ առթիւ եղած դիտողութիւնները։ «Պէտք է անանկ վարչութիւն մը ըլլայ, որ խառացնէ ազգին բոլոր ներկայացուցիչները։ Ես թէև սրտանց կը փափաքիմ, որ այս վարչութիւնը իր նախորդին վիճակը չունենայ, բայց յոռետես եմ։ Այս կազմով բան մըն ալ չպիտի ըլլայ և առաջքը չպիտի առնուի հաւանական բաղխումներու։ Վարչութիւնը, եթէ իրապէս օգտակար ըլլալ կուզէ, պէտք է իր մէջ առնէ արժանաւոր մարդիկ, առանց նայելու անոնց խմբակցութեան և քաղաք. կազմակերպութեան»։

Վարդգէս ըսաւ թէ՝ Սթամպուլեան էֆ. կը սխալի, երբ կըսէ, թէ իր վարչութիւնը անկախ է և կուսակցութեան մը չի պատկանիր։ «Ընդհակառակը շատ որոշ կուսակցութեան մը կը պատկանի։ Եթէ կեդրոնը կուզէ, որ գործ տեսնուի, ասանկ վարչութիւն չըլլար. եթէ կռիւ է ուզածը, լաւ. կը շնորհաւորենք զինքը, որ կռուի լաւ միջոց մը կը հայթայթէ։ Մենք ասկէ առաջ ժողովները դադրեցուցինք, որպէսզի համերաշխինք. բայց երեք ամիս նիստերը փակելէ յետոյ այսօր ցաւով կը տեսնենք, որ կեդրոնի կուսակցութիւնը մէկ ազատական միայն կը դնէ իր ցանկին մէջ. ասով ազգին աչքին փոշի փչել կուզէք. ոչ ոք կը կլլէ ասոնք։ Արդ՝ այս վարչութիւնը որոշ կուսակցութեան մը վարչութիւնն է և հետևաբար Սթամպուլեան էֆէնդի՝ օր մը չէ օր մը՝ պիտի ստիպուի հրաժարիլ, և հետևաբար լաւագոյն է որ այժմէն հրաժարի։ Մեր բոլոր խնդիրները և մասնաւորաբար յարաբերական խնդիրները պէտք ունին համերաշխ գործակցութեան. ո՞ւր է համերաշխութեան խանգարողը, երբ կեդրոնը մէկ կողմ կը թողու ազատականներու աշխատող ոյժերը՝ կուսակցական հաշիւներով։ Այս վարչութիւնը համերաշխութենէ ծնած վարչութիւն մը չէ»։

Վռամեան ըսաւ թէ՝ պէտք է պարզուին բոլոր այն խաղերը, որոնք տեղի կունենան այժմ հրապարակին վրայ։ «Ես կը կարծեմ, որ չպիտի յաջողի այս վարչութիւնն ալ։ Խոստացուեցաւ համաձայնիլ. բայց ինչ եղաւ. պարզ քուէի բռնակալութիւն մը։ Կիրքերը դադրած են հիմա և յստակօրէն կերևայ ամեն բան։ Կեդրոնը յարգելու էր համեմատական ներկայացուցչական իրաւունքը, վերջ տալու համար անձերու շուրջ յարուցուած կռիւներուն։ Բայց կեդրոնի կուսակցութիւնը չուզեց համերաշխիլ. կրթնեցաւ իր թուական առաւելութեան և ոչ ոք առաւ ազատականներու մէջէն. արդեօք հոն ոյժեր կը պակսէի՞ն։ Ոյժը չէր որ կը պակսէր, այլ անիկա կըսէր՝ «Մենք բաւական ենք այս ազգը կառավարելու». բայց ցանոնը կը հնձէ ալ. բնական է որ ընդդիմադիր կողմը միշտ պիտի ջանայ հարուածել։ Բայց մենք կըսենք, որ այս կարգի պայքարներու ատեն չէ, մեր արդի կացութիւնը չի ներեր (Դ. Տէր-Մովսէսեան. «Փոխեցէք ձեր ծրագիրը, որպէս զի ձեզմէ ալ մարդ առնենք»)։ Լաւ, անհաւասիկ հիմա որոշ կերպով կարտայայտուիմ. հետևաբար թող գան այստեղ, որպէսզի յայտարարեն թէ՝ կը ստանձնեն ամեն տեսակ պատասխանատուութիւն, թէ իրենք սայլին կը լծուին, բայց կաղաչենք, որ մեզի խնայեն անիւներուն առջև յառաջ եկած խիճերը և փոքրիկ քարերը մաքրելու, այսինքն աւելածուի դերը։ Թող հայ ազգը գիտնայ, թէ կեդրոնը ինք առանձին կարող է վարել ազգին ճակատագիրը»։

Ստ. Գարաեան, խօսելով յանուն ազատական կուսակցութեան, նախ ըսաւ թէ՝ իր կուսակցութիւնը միշտ համերաշխութեան փափաքեցաւ և նոյն իսկ քանիցս ինք անձամբ գնաց կեդրոնի խմբակցութեան, անոր հետ որոշ կէտերու շուրջ համաձայնելու և համերաշխութեամբ կազմուած վարչութիւն մը երևան հանելու համար, «և սակայն անոնք նոյն իսկ մեզի չպատասխանեցին. ազատականներէն միայն Պետրոս էֆ. Հալաճեանը դրին ցանկին մէջ. իսկ Գեղամ էֆէնդին իրենց ցանկին մէջ չէր և միայն ազատականներուն քուէովը ընտրուեցաւ։ Կարելի է կեդրոնը իրաւունք ունի այսպէս շարժելու, բայց ազգը թող գիտնայ թէ՝ մենք որքան աշխատեցանք համերաշխութեան համար։ Մենք ասկէ զատ հիմա կը փափաքինք լսել վարչութիւնը Հայաստանի կացութեան մասին ձեռք առնուած միջոցներուն վրայ»։

Սթամպուլեան էֆ. ըսաւ թէ՝ կարգ մը դիմումներ ըրած են Բ. Դրան մօտ և կառավարութիւնը ամեն կերպով բարեացակամութիւն ցոյց տուած է. «իսկ աւելի բացատրութիւն պիտի տանք,—ըսաւ,—յաջորդ նիստին»։

Վահան Փափազեան, որ ասկէ առաջ հարցում ուղղած էր Հայաստանի կացութեան մասին, դարձեալ խօսելէ վերջ հարստահարութեանց և ոճիրներու մասին ըսաւ թէ՝ այլևս խոստումներով պէտք չէ օրօրուի ժողովը. և ազգ. ժողովը ինք ձեռք պէտք է առնէ խնդիրը և կտրուկ կերպով դիմում ընէ կառավարութեան մօտ։

Սթամպուլեան էֆ. դարձեալ կրկնեց թէ՝ յառաջիկայ նիստին միայն վերջնական պատասխան մը պիտի կարենայ տալ։

Քառորդ մը դադարէ վերջ նիստը բացուեցաւ և Դաւիթ էֆ. Տէր-Մովսէսեան բեմ ելաւ պատասխանելու համար մէկ քանի բանախօսներու։ Սակայն Ռուբէն Զարդարեան խօսք ուզեց, օրինական դիտողութիւն մը ընելու համար։ Ատենապետը խօսք չտուաւ։ Զարդարեան պնդեց և ատենապետը երեք անգամ զայն ի կարգ հրաւիրելէ վերջ բարապաններով դուրս հանել ուզեց զայն։ Եւ երբ տեսաւ թէ՝ կարմիկեն, և Զարդարեան դուրս չելլեր, բարկացած առաւ քալեց ժողովէն։ Թէև յետոյ ուզեցին, որ Պարզև էֆ. ատենապետէ և նիստը շարունակուի, բայց կեդրոնը թոյլ չտուաւ և նիստը փակուեցաւ, առանց որոշ եզրակացութեան մը յանգելու։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԵԱՆԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Ստացել ենք հետևեալ հեռագիրը.

Զաքաթալա.—Դպրոցի հոգաբարձութիւնը և ուսուցչական խումբը խորին վշտով արտայայտում են մեծ մանկավարժի, անմոռանալի, ջերմագին սիրված, մի քանի սերունդների ուսուցիչ ալեզարդ Ղ. Աղայեանի ընտանիքի խոշոր վիշտը։ Թող Ամենաբարձրեալը մխիթարէ հանգուցեալի ընտանիքը, ինչպէս և նրա աշակերտներին։ Հանգիստ մեր անմահ ուսուցչի աճիւնին։ Բէկ-Յովսէփեան, Անեան, Ալաջեան, Դաւթեան, Ստամբոլցեան, Մանուկօղլեան։

—

Ցովհաննեան-Մարիամեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը, ի նկատի ունենալով Ղ. Աղայեանի մանկավարժական գործունէութիւնը, որոշել է՝ 1) ցաւակցութիւն յայտնել դպրոցի կողմից հանգուցեալի ընտանիքին, 2) VI և VII դասարանների աշակերտուհիներին տանել թաղման և 3) մի որոշ գումար յատկացնել յուշարձանի համար։

—

Եգիպտոսի Հայոց Ընդհ. Բարեգ. Միութեան վարչութիւնը հեռագրով յանձնարարել է Հ. Առաքելեանին՝ լինել Միութեան ներկայացուցիչ Ղ. Աղայեանի յուղարկաւորութեան ժամանակ և դնել պսակ նրա դագաղի վրա։

—

Այսօր, երեկոյեան ժամը $7^{1}/_{2}$-ին կայանալու է հանգուցեալի բնակարանում վերջին հոգեհանգիստը։ Վաղը տեղի կունենայ յուղարկաւորութիւնը և թաղումը։ Հանգուցեալի ընտանիքը, «Մշակի», «Հորիզոնի», «Աղբիւր-Տարազի» և «Սուրհանդակի» խմբագրութիւնները ստանում են շարունակ ցաւակցական հեռագրեր, արտայայտող այն վիշտը, որ յանձին հանգուցեալի հայ մանկական գրականութիւնը և մանկավարժութիւնը ունեցան մեծ կորուստ։

—

Հայոց Դրամատիկական Ընկ. վարչութիւնը Ղ. Աղայեանի մահվան առիթով որոշեց՝ դնել դագաղի վրա Ընկերութեան կողմից մի պսակ և թաղման հանդէսին ներկայ լինել ամբողջ կազմով։

—

Ներսիսեան հայոց հոգևոր դպրոցի հոգաբարձութիւնը, իր ամսիս 23-ի նիստում, լսելով նոյն դպրոցի նախկին հոգաբարձու Ղազարոս Աղայեանի մահվան լուրը, յոբելեար հանգուցեալի յիշատակը, որոշել է ամբողջ կազմով ներկայ լինել թաղման հանդէսին և դպրոցի միջոցներից 50 ր. ուղարկել թաղման մասնաժողովին։

—

Հայուհեաց «Միութ» աշխատանքի տան վարչութիւնը իր վերջին նիստում յարգելով յարգելով Ղազարոս Աղայեանի մահվան յիշատակը՝ որոշել է վարչութեան ամբողջ կազմով ներկայ լինել թաղման հանդէսին և մի սանուհի պահել նրա անունը իր դպրոց-արհեստանոցում։

—

Կովկասի Հայոց Հրատարակչական Ընկ. վարչութիւնը որոշել է հանգուցեալ Ղազարոս Աղայեանի դագաղին պսակ դնել և ամբողջ կազմով ներկայ լինել թաղման սգահանդէսին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱՅՈՒՄ

Երէկ, յունիսի 24-ին, ցերեկվայ ժամը 2-ին, Թիֆլիսի քաղ. դումայի դահլիճում կատարվեց հանդիսաւոր հոգեհանգիստ Դաւիթ Սարաջևվի յիշատակին։ Հոգեհանգստին ներկայ էին քաղաքագլուխը, ուպրավայի անդամները, ձայնաւորները, հանգուցեալի ազգականները, զանազան հաստատութիւնների և մամուլի ներկայացուցիչները։ Հոգեհանգստի աւարտումից յետոյ քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեան մի համառօտ ճառի մէջ այն միտքն արծարծեց, թէ Դաւիթ Սարաջևվը իբրև հայրենասէր, իբրև վրացի և իբրև մարդ արժանի է ամենայն յարգանքի ոչ միայն վրաց ազգի, այլև ամբողջ ազգաբնակութեան կողմից, առանց կրօնի և ազգի խտրութեան, շնորհիւ իր մինչև այժմ կատարած բարեգործութիւնների և կտակի տրամադրութիւնների։ «Սօցիալական և հասարակական անհագին նշանակութիւն ունեն,—ասաց նա,—նրա կտակի 3 կէտերը, այն է՝ 125,000 ր. յօգուտ բանւորների և ծառայողների թողնելը. այդ կէտով նա ցոյց է տալիս, որ գիտէ գնահատել աշխատանքը. ապա վրաց ազգային թանգարան հիմնելու գաղափարը։ Այդպիսի մարդու առաջ, որ կարողացաւ գնահատել աշխատութիւնը, ազգը և մարդկութիւնը, մենք ամենքս ակնածութեամբ կը խոնարհվենք»—աւարտեց քաղաքագլուխը իր ճառը։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Թեմական դպրոցի շուրջը

Շուշի, 20 յունիսի

Ամենայն Հայոց Հայրապետի տեղապահը հաստատել է թեմական դպրոցի ուսուցչական խումբն իր պաշտօնում՝ առաջիկայ 1911—12 ուս. տարվայ համար։ Այս մասին ոչ դպրոցի հոգաբարձութիւնն է խնդրել և ոչ տեղական կոնսիստորիան։

Անցեալ տարի այժմեան քառանձնեայ հոգաբարձութիւնը արձակեց դպրանոցի ուսուցչական կազմը և կազմեց նոր խումբ։ Հին խմբից հեռացան և հեռացվեցին աչքի ընկնող և հասարակութեան ու աշակերտութեան համակրանքը վայելող մի քանի ուսուցիչներ, նրանց տեղ հրաւիրվեցին նոր և նոյնիսկ անփորձ ուսուցիչներ։ Տարվայ սկզբում այդ ուսուցիչներից մի քանիսի դէմ սկսվեց խլրտում, բայց խեղդեցին և թոյլ չը տուին մեծ ծաւալ ստանալու։ Դպրոցս բոլորել է ուսումնական տարին. բժիշկ-տեսուչը դեռ չէ տուել իր տարեկան հաշիւը, չէ ասել իր խօսքը, թէ որ ուսուցիչը որքան համապատասխան է իր կոչմանը և ստանձնած պաշտօնին, քառանձնեայ հոգաբարձութիւնը դեռ չը գիտէ, թէ իր հրաւիրած և չաղ ռոճիկ ստացող ուսուցիչները որպիսի արդիւնք են ցոյց տուել, որքան արժանի են այդ պաշտօնին և ահա յանկարծ վերևից պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ նրանք նորից հաստատվում են իրանց պաշտօններում։ Շատ պարզ և հասկանալի է այս կարգադրութիւնը։

Շուտով պիտի կատարվի հոգաբարձական նոր ընտրութիւն. այս մասին արդէն բաշխվել է տեղականի կարգադրութիւնը։ Էջմիածնում, քաջ գիտենալով որ նոր հոսանքի մարդիկ պիտի հոգաբարձուներ ընտրվեն, որոնց սրտին մօտ է դպրանոցի, եկեղեցիների կալուածների, նոյնիսկ Էջմիածնի շահերը և դրանք նախաձեռնելու են նորանոր ձեռնարկութիւններ՝ աւելի բարգաւաճելու Ղարաբաղի այդ միակ կրթարանը։

Նրանք, գուցէ, խափանէ արձակեն ներկայ ուսուցչական կազմը. ահա Էջմիածինը նորից խլրտումն ձգելու համար նախօրօք աճապարել է հաստատելու ուսուցչական կազմը, որպէսզի նորընտիր հոգաբարձուները չը կարողանան ուսուցչական խմբից որևէ մէկին արձակել։

Այժմ հարցնում ենք՝ լաւ է արված այս գործը թէ ոչ, երբ նոյն այդ ուսուցչական կազմի մասին ոչ բժիշկ-տեսուչն է իր կարծիքը յայտնած, ոչ հոգաբարձուները և ոչ կոնսիստորիան։ Արդեօք վերևից կուսախմբորը գլորված է թէ ոչ։

Զ.—Զ.

—

Բոժոժի բերք Նուխու գաւառում

Նուխի, 19 յունիսի

Բոժոժի սեզոնն է, առևտրի ամենաեռուն ժամանակը։ Վերջին օրերս հազարաւոր պուդերով բոժոժ է քաղաքներմուծվում շրջակայ մերձաւոր թէ հեռաւոր գիւղերից։

Այս տարվայ բերքի քանակութեան մասին վերջին ցրտերի պատճառով չը նայած որ շատերն էին առարկում, թէ իբր այս տարի բերքը քիչ է համեմատած անցեալ կամ նախանցեալ տարիների հետ, սակայն վերջին օրերս քաղաք ներմուծվող բոժոժի քանակութիւնը պարզ ցոյց է տալիս, որ բերքը համարեա նոյնն է, ինչ անցեալ տարի էր։

Գալով ապրանքի յատկութեան՝ պիտի ասենք, որ աւելի քան բաւարար է, գները մանչելի, 13—19 րուբլի։

Մ. Գէ—եան

—

Թաղ. խրատատուների ընտրութիւնը բեկանված

Երևան, 20 յունիսի

Քաղաքիս խրատատուների ընտրութիւնը նահանգական ատեանը բեկանել է։ Նոր ընտրութիւնները կը կատարվեն այս աշնանը։ Մինչ այդ՝ բաւականին ժամանակ կայ։ Ցանկալի էր, որ առանց յանձնվելու թայֆայականութեան հոսանքին՝ հասարակութիւնը ի նկատի ունենար ընտրելու քաղաքի շահերի համար իսկական աշխատող մարդիկ և ոչ թէ լոկ փառամոլներ ու անօգուտ լցնողներ խրատատուների ցուցակը։ Հեռու ազգամոլութիւնից և թայֆայականութիւնից։

Ա.

—

Կարսի վարելահողերը

Կարս, 20 յունիսի

Կարս քաղաքի վարելահողերը և արօտատեղիները ոստիկանութիւնը տալիս է ցանկացողներին աճուրդով՝ իւրաքանչիւր դեսեատինը 2 ր. 60 կ. բարձրանում է մինչև 12 ր., նայելով հողի և տեղի յատկութեան։ Անհերքելի ճշմարտութիւն է, որ վարելահողերի աճուրդը պէտք է նշանակել ձմեռնը, որ իւրաքանչիւր հողագործ գարունը բացվելուն պէս իր ձեռք բերած հողը մշակէ և ցանէ։ Այս տարի տեղական իշխանութիւնը հողերի աճուրդը նշանակեց յունիսի 10-ին և առաջ բերեց երկրագործների մէջ ահագին անբաւականութիւն։ Որովհետև գարնան գլուխ երկրագործները, տեսնելով որ տէր-տիրական չը կայ, աճուրդ նշանակող չը կայ, քաղաքիս դեպուտատները ինչպէս ամեն գործում՝ այստեղ նոյնպէս, որպէս կրաւորական առարկաներ՝ ոչինչ չեն շինում, ճարահատեալ գնում ինքնագլուխ վարում ցանում են։ Բայց այժմ, երբ յունիսի 10-ին այդ հողերի աճուրդ նշանակեցին, առաջ եկան զանազան տեսակ անբաւականութիւններ։ Դիցուք Կիրակոսը գարնան գլուխ վարել-ցանել է իր ուզած տեղը, բայց այժմ աճուրդի ժամանակ Կիրակոսի ցանած արտը Մարկոսին է ընկել։ Վերջինս, որպէս իրաւունքի տէր, կանգնում է ցանած արտի գլխին և առաջարկում է ցանողին իր պայմանները, որի պատճառով առաջ է գալիս վէճ, խռովութիւն և անբաւականութիւն։ Բողոքը հասնում է իշխանութեան. բայց ինչ կարող է անել իշխանութիւնը. նա օրէնքով աճուրդ է նշանակել և հողերը յանձնել է տէրերին. այժմ բողոքաւորներին համոզում է՝ «Գնացէք, եօլա գնացէք իրար հետ»։ Բայց ինչպէս եօլա, գնան եթէ հողի տէրը արտը առաջուց ցանողին աննպաստ գներ ու պայմաններ առաջարկէ։

Մի ուրիշ անարդարութիւն։ Աճուրդի մէջ մտնում են և հարուստ քաղաքացիք, և աղքատ երկրագործներ։ Ես, որպէս քաղաքացի վաճառական, ապրելու հազարաւոր արդիւնաւոր աղբիւրներ ունեմ, բազմաթիւ օգտակար գործերի տէր եմ, սրանով չեմ բաւականանում, ագահութեան եռևից եմ ընկնում, աճուրդի մէջ մտնում, աղքատ երկրագործի հետ կռւում, հարուստ դրպանովս մրցում եմ ցնցոտիների մէջ կոլոլված թշուառ երկրագործի հետ, դրամական ոյժ ունեմ, հողի գինը բարձրացնում եմ, խլում եմ նրա ձեռքից հացը և հայրտանում, որ յաղթանակը տարայ։ Սա անհաւասար կռիւ է. և արդարութիւն չէ, որ քաղաքացիք մտնում են հողերի աճուրդի մէջ։ Հարուստ քաղաքացին ինչ գնով որ աճուրդի մէջ հողը վերցրել է՝ եթէ նոյն գնով էլ ծախի ցանողի վրայ, դարձեալ մահացու հարուած հասցրած կը լինի սրան, որովհետև թանգ է վերցրել։

Սարիբէգ Տէր-Մելքիսեդեկեան

—

Ընթացիկ նորութիւններ

Ցարսկոե-Կոլոդցի, 20 յունիսի

Յունիսի 19-ին, հայոց դպրոցի դահլիճում կայացաւ աշակերտական գրականական երեկոյթ։ Բեմը շինված էր եկեղեցու գաւթում։ Մուտքը ձրի էր։ Հրաւիրված էին աշակերտների ծնողներն և ծանօթներ։ Աշակերտ-աշակերտուհիները արտասանեցին զանազան հայերէն ոտանաւորներ, որոնք ընդմիջվում էին ազգային և ժողովրդական երգերով։ Հանդէսը բացվեց «Մեր հայրենիք» երգով։ Վերջը մանուկները ներկայացրին «Բաջ զինւորներ» մանկական պիէս։ Աշակերտներից լաւ խաղացին՝ Մ. Եարեան, Ց. Ամեան, Մ. Բարսամեան։ Աշակերտուհի Ա. Գրիգորեան լաւ արտասանեց «Մեղայ քեզ Աստուած» Ծատուրեանի բանաստեղծութիւնը։

Այստեղ են եկել բումին, բօլգար և մակեդոնացի գաղթականներ, որոնք հող են խնդրում կառավարութիւնից՝ այստեղ բնակութիւն հաստատելու համար։

Շիրակի գաւառամասի պրիստաւ Ն. Բաքրաձէ տեղափոխվեց պաշտօնով Միխայլովկա Անդրալազանեան շրջանը կառավարելու։ Բաքրաձէն գործունեայ պաշտօնեայ էր և աւազակութիւնների առաջն առնող։ Նրա օրով բռնվեց և սպանվեց յայտնի աւազակ Միխօ։ Ի պատիւ Բաքրաձէի համակրողները ընթրիք սարքեցին զինուորական կլուբում։

N. N.

—

Միակ զբօսանքը կապալով տրված

Ախալքալաք, 21 յունիսի

Ախալքալաքը լինելով փոքր գաւառական քաղաք, հեռու կենտրոնական քաղաքներից, չունի ոչ մի զբօսավայր ամառը՝ թէ հասակաւորների և թէ փոքր երեխաների համար։ Միակ զբօսանքի տեղը, որ ունենք, դա քաղաքային այգին է։

Բայց տեսէք, որ բնութիւնից պատժվածներին էլ մարդիկ ուզում են աւելի պատժել։ Այս տարի էլ, նախորդ տարիների

[illegible]

Տեղացի

ԱՍԽԱԲԱԴԻ ՀԱՅՈՑ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԸ 1910—11 ՈՒՍ. ՏԱՐՈՒՄ

1910—11 ուս. տարում դպրոցն ունէր 4 բաժանմունք՝ 164 աշակերտ-աշակերտուհիներով, [illegible] որոնցից 37 հոգի ընտանեկան, նիւթական սուղ, քաղաքից փոխադրվելու և այլ պատճառներով կամովին հեռացել են դպրոցից, 5 հոգի արձակվել են 3-րդ տարին միևնոյն դասարանում մնալու պատճառով. այդպիսով դպրոցը տարվայ վերջը ունեցել է 122 սան, որոնցից 79-ը աշակերտ, իսկ 43-ը աշակերտուհի։ Աշակերտ-աշակերտուհիները բաժանմունքներում դասաւորված էին խառն։ Ուսումը սկսվել է սեպտեմբերի 1-ին և վերջացել մայիսի 13-ին։

Տարվայ վերջը դպրոցի առաջադիմութիւնը տուել է հետևեալ պատկերը. փոխադրըվել են յաջորդ դասարանը 70 հոգի, աւարտել են՝ 14, մնացել նոյն դասարաններում՝ 38։ Դպրոցում ընդամենը դասաւանդվել են 2859 դաս. տօների, դպրոցական շէնքի մի շարք աննպաստ պայմանների պատճառով բաց է թողնված 401 դաս։ Ուսուցիչների հիւանդութեան և այլ պատճառներով բաց է թողնված 131 դաս, աւելի է պարապած 84 դաս։

Ընթերցանութեանն առանձին տեղ էր տրված դպրոցում, յատկացնելով առանձին ժամեր։ Աշակերտները դպրոցի գրադարանից օգտվել են հետևեալ չափով։ Գ. բաժ. աշակերտները կարդացել են 580 գիրք, իսկ Դ. բաժ. աշակերտները՝ 600 գիրք։ Պէտք է աւելացնել, որ ընթերցանութեան սէրն այն չափով էր բռնկված աշակերտների մէջ, որ գրադարանապետ ուսուցչի սուղ ժամանակը և մանկական գրքերի թերին հնարաւորութիւն չէին տալիս լիովին բաւարարութիւն տալ աշակերտների ընթերցասիրութեանը։

Դպրոցում տեղի են ունեցել 52 հիւանդութեան դէպք, որոնք ապաքինվել են բժշկի հսկողութեան տակ, չը ստանալով բարդ բնաւորութիւն։

Ուսուցչական խումբը բաղկացած է եղել 6 հոգուց, որոնցից երգեցողութեան ուսուցիչը պատրաստել և ղեկավարել է եկեղեցու քառաձայն խումբը առանձին վարձատրութեամբ։

Մանկավարժական խորհուրդն ունեցել է 23 նիստ և 10 նիստ էլ հոգաբարձութեան հետ։ Նա տարվայ ընթացքում կազմակերպել է դպրոցական հանդէսներ, մանկական երեկոյթ-ներկայացում, զբօսանքներ և մի քանի ներկայացում-երեկոյթներ՝ սիրողների և հասարակութեան մի շարք անդամների աջակցութեամբ։ Երեկոյթ-ներկայացումները ունեցել են կրթական նշանակութիւն և միաժամանակ լրացրել են դպրոցական բիւջէն՝ հայթայթելով մօտ 900 րուբլի։ Ցիշեալ աշխատանքներից զատ ուսուցչական խումբը կատարել է շատ և շատ աշխատանքներ իր պարտականութիւններից դուրս. այսպէս օրինակ ուսուցիչները ձրի յանձն են առել տանել ընթերցանութեան դասեր, վարել քարտուղարի, գրադարանապետի պաշտօն և այլն, որոնք բազմաթիւ ժամեր են խլել նրանցից. միայն գրադարանի ցուցակագրելն ու կարգի բերելը ամիսների աշխատանք են խլել։

Աւելի քան շնորհակալութեան արժանի է բժ. Ա. Հախումեանը, որ ձրիաբար բժշկել է աշակերտներին ամբողջ տարվայ ընթացքում՝ շաբաթական 1 անգամ այցելելով դպրոց և ընդունելով հիւանդ աշակերտներին իր մօտ։ Նա, յարգելի բժիշկը, տարվայ սկզբում քննել է նմանապէս բոլոր աշակերտներին և օգտակար խորհուրդներ տուել իր ժամանակին։ Ընդունելով բժշկի կարևորութիւնը դպրոցում և նրա անհրաժեշտ ներկայութիւնը մանկավարժական խորհրդում (աշակերտների առաջադէմ վարք ու բարքի խնդիրներում) կառաջարկէինք անմիջական մարմիններին ի նկատի ունենալ այս հանգամանքը և կը ցանկայինք, որ հոգաբարձութիւնը օր առաջ գնահատէր բժ. Հախումեանի կատարած գործը և վարձատրէր այն աշխատանքը, որ նուիրում է նա դպրոցին իր սուղ ժամերից. այդպիսով էլ աւելի կը բարեկարգվէր առողջապահական դրութիւնը, որ մեծ չափով վտանգված է Աս-

[illegible]

մաւ։ Պատահական աղբիւրներից հայթայթվել է այդ կլոր գումարը մեծամեծ նեղութիւններով, չը նայած որ Ասխաբադի հայ հասարակութեան համար առանձին դժուարութիւն չէ ներկայացնում ապահովել իր դպրոցը։ Աշակերտների թոշակադրամից գանձվել է 1,100—1,200 ր., որի ամբողջ ծանրութիւնը ընկած է եղել աւագ ուսուցչի վրա։ Թոշակադրամի գանձումը մեծ դժուարութիւնների է հանդիպում և պատճառ դառնում մի շարք անցանկալի և աննորմալ երևոյթների։

Այս հանգամանքից յետոյ կարևոր է աւելացնել, որ այս տարի հասարակութեան շատերը հետաքրքրվել են դպրոցով. ներկայ են եղել պարապմունքներին և բոլոր հիւրերը լաւ տպաւորութիւններով ու գոհ սրտով հեռացել են դպրոցից։ Շնորհիւ ուսուցչական խմբի ջանքերի՝ մօտ յարաբերութիւն է ստեղծվել բաբիստների «Բախայինսկի դպրոցի» հետ, կազմակերպվել է նրանց հետ մի երեկոյթ-ներկայացում, փոխադարձ յաճախել են դասեր լսելու և տարվայ վերջը ուսուցչական խումբը բաբիստների դպրոցի կողմից հրաւիրվել է ընթերակայ լինելու նրանց քննութիւններին։ Ծխական դպրոցում քննութիւնները և վերաքննութիւնները մանկ. խորհրդի կողմից վերացված էին։

Երիտասարդութիւնն էլ վերջերը առանձին ոգևորութիւն ցոյց տուեց դէպի դպրոցը. դա մի ուրախալի երևոյթ է, եթէ միայն՝ անգործութեան բովը չը մտնի դարձեալ։

Այս ուսումնական տարում դպրոցում տեղի են ունեցել 2 ցաւալի դէպք։ Դեռ ուսումնական տարվայ սկզբից, նոյեմբերին, խառն ժողովի միաձայն որոշմամբ արձակվել է ուսուցչուհիներից մէկը, որ միանգամայն անհամապատասխան էր իր ստանձնած առարկաները աւանդելու։ Այնուհետև, յունվարի 10-ին, կարճատև հիւանդութիւնից յետոյ մեռաւ հոգաբարձութեան նախագահ և դպրոցի դասատու Թ. քհ. Ատովմեանը, որի մահը զգալի և մեծ կորուստ էր դպրոցի համար։ Չը նայած այս ծանր հանգամանքները անելանելի դրութիւն էին ստեղծում ուսուցչական կազմի համար, սակայն նրա եռանդուն ջանքերը, համերաշխ գործունէութիւնը իր մէջ և թէ հոգաբարձութեան հետ՝ հարթում էին այդ խոչընդոտները, դնում դպրոցական գործը իր բարձրութեան վրա և այդպիսով ստեղծում մի պատւաւոր դրութիւն թէ իր և թէ հոգաբարձութեան համար։

Գ. Հայկունի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Երէկ Թիֆլիսից Մանգլիս մեկնեց Թիֆլիսի նահանգապետ Ա. Չերնեավսկին։ Նա դիտելով Մանգլիսը առողջապահական տեսակէտից՝ կը մեկնէ Բելի-Կլիւչ, նոյն նպատակով։

◆ Թիֆլիս վերադարձաւ արհեստաւորաց դպրոցի վերջին դասարանի աշակերտների խումբը, որ սրանից առաջ իր ուսուցիչներով Ռոստով, Տագանրոգ և Պետերբուրգ էր մեկնել, տեղական մեքենագիտական արհեստանոցները դիտելու համար։

◆ Երէկ, ամսիս 24-ին, վրաց ազգային և կուլտուրական բազմաթիւ հաստատութիւնների նախաձեռնութեամբ Քվաշվէթի ս. Գէորգ եկեղեցում երեկոյեան ժամը 6-ին կատարվեց հանդիսաւոր հոգեհանգիստ յայտնի դրամատէր և բարեգործ Դաւիթ Զախարիէվիչ Սարաջեվի յիշատակին։ Հոգեհանգստին ներկայ էին հայ, ռուս և վրացի այլ և այլ հաստատութիւնների և խմբագրութիւնների ներկայացուցիչներ և ստուարաթիւ հասարակութիւն։

◆ Ցունիսի 22-ին, ստուարաքանակ հասարակութեան ներկայութեամբ, Բաթումի հին աւագ եկեղեցու մէջ կատարվել է հոգեհանգիստ Դ. Զ. Սարաջեվի յիշատակին։

◆ Քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեանը այս օրերս Թիֆլիսից կը մեկնէ արձակուրդով։

◆ Ինչպէս մեզ հաղորդում են, Հայոց Դրամատիքական Ընկ. վարչութիւնը միջնորդում է, որ խելագարված դերասան Ցովհաննիսեանին տեղաւորեն հոգեկան հիւանդների քաղաքային ապաստարանում։

◆ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը յայտնեց Անօնիմ Ընկերութեան վարչութեանը, որպէս զի վերջինս մաքուր դրութեան մէջ պահէ տրամվայի գծերը, յայտնելով որ հակառակ դէպքում նա կը տուգանվի։

◆ Երկուշաբթի, յունիսի 27-ին, բորսայի շինութեան մէջ, երեկոյեան ժամը $7^1/_2$-ին, կը կայանայ հասարակական կլուբի խորհրդի նիստը, բնակարան վարձելու և այլ հարցերի քննութեան մասին։

◆ Գուրիայի Սամխթօ գիւղում նաւթ պարունակող հողաբաժիններից մէկի վրա, որի կապալառուն է Րիլսկին, հողը քանդելու ժամանակ 9 սաժէն խորութիւնից նաւթ է խփել։

◆ Վրիպակ.—«Մշակի» № 134-ի «Ներքին լուրերի» բաժնի մէջ սպրդել է մի սխալ. Շաղինեանի կտակի վերաբերմամբ ասված է, որ «նահանգական դատարանը մերժեց վաւերացնել Թիֆլիսի համալսարանի օգտին կտակված 50,000 ր. և բարեգործական նպատակներին՝ 25,000 րուբլին»։ Պէտք է լինէր՝ «դատարանը ի միջի այլոց վաւերացրեց Թիֆլիսի համալսարանի օգտին»... և այլն։

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Վիլհէլմ կայսրը ընդունել է Թիւրքական պատգամաւորութիւնը «Հօհէնցօլէրն» նաւի վրա Կիլում։

◆ Վիէննայից հաղորդում են, որ, համաձայն ստացված վերջին տեղեկութիւնների, Քիւրդստանի երկու ուժեղ ցեղերի պարագլուխները, գլուխ կանգնելով շարժման, պահանջում են Քիւրդըստանի ինքնավարութիւնը։

◆ Թիւրքիայում լոյս է տեսել մի գրքոյկ «Արթնացէք» խորագրով, որի մէջ կան յախուռն յարձակումներ եւրոպասարդ-թիւրքերի դէմ։

◆ Չերնոգորիայի Նիկոլայ թագաւորը մի նամակով դիմում անելով սուլթանին՝ խնդրում է շտապել վերջ տալու վիճելի հարցերին և մատնանշում է, որ պատերազմի դէպքում Չերնոգորիային կարող են օգնել Ռուսաստանը և բալկանեան պետութիւնները։

◆ Թիւրքական 20 մահմեդական զինուորներ Պօդգօրիցա են փախել և անձնատուր եղել չերնոգորական իշխանութիւններին։ Թիւրքական զօրքից դասալիք եղող զինուորների թիւը վերջերս ստուարանում է։

◆ «Times»-ի թղթակիցը գրում է Շկօդրայից, որ ինքը շրջել էխոտի և կաստրատի ցեղերով բնակեցված վայրերը, որոնք բոլորովին ամայացված են թիւրքերի ձեռքով և ներկայացնում են քարուքանդի մի կատաբեալ պատկեր։

◆ Անգլիական համայնքների պալատում Էդուարդ Գրէյը յայտնել է, որ թէև ալբանական ապստամբութիւնը ներկայանում է թիւրք կառավարութեան ներքին քաղաքականութեան գործ, բայց և այնպէս նա ընդփոյթ պիտի հարթվի, որովհետև նա սպառնում է ընդհանուր խաղաղութեան։

◆ Թեհրանի մինիստրական կաբինէտը հրաժարական ներկայացրեց։

◆ Ղազվինի նահանգապետը փախել է, վախենալով իր թշնամիների հետապնդումներից։

◆ Ֆրանսիայի և Գերմանիայի միջև տեղի ունեցած՝ Մարօկկօյի վերջին միջադէպի հարցի առիթով՝ Ֆրանսիային պաշտպանում են Ռուսաստանը և Անգլիան։ Մամուլի կարծիքով՝ յածանաւի առաքումը Մարօկկօյի ջրերը ներկայանում է որպէս ազդանշան Մարօկկօյի բաժանման։

◆ Չինաստանի Կանտօն քաղաքում լոյս է տեսել մի թռուցիկ, որով պահանջվում է եւրոպացիների արտաքսումը։

◆ Ֆինն ասպետների պարագլուխը միջնորդում է Կայսրի առաջ թոյլ տալ հրաւիրել ասպետականութեան և ազնուականութեան ընդհանուր ժողով՝ մշակելու ֆինլանդական ասպետների գործունէութեան նախագիծ։

◆ Մտադրութիւն կայ Պետերբուրգում հրաւիրել սլավեան հանքարդիւնաբերողների համագումար առաջիկայ 1912 թւին։

◆ Առևտրի և արդիւնաբերութեան մինիստր Տիմաշեվի նախագահութեամբ առանձին խորհրդակցութիւնը որոշեց Ռուսաստանի բոլոր քաղաքներում հիմնել առևտրա-արդիւնաբերական պալատներ։ Բօրսային կօմիտէտները թէև գոյութիւնը կը շարունակեն, բայց նրանց իրաւասութեան սահմանները կը սահմանափակվեն։

◆ Ռիգայի մօտ մի անտառում երևան է հանված մի գաղտնի ժողով, որի մասնակիցները ձերբակալված են։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառային երթևեկութիւն)
(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ **արագ** № 2 **գնացքը՝** 9 ժ. 38 ր. առաւօտ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 15 ր. կէսօրին, Գանձակ՝ 2 ժ. 47 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 20 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 10 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 11 ժ. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 33 ր. գիշեր.: **Պօստային** № 4 **գնացքը՝** 12 ժ. 36 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 8 ժ. 28 ր. գիշ., Գանձակ՝ 6 ժ. 37 առաւօտ., Եւլախ՝ 3 ժ. 35 ր. առաւօտ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 7 ր. կէսօր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 24 ր. ցերեկ., Բագու՝ 5 ժ. 42 ր. ցերեկ.: **Մարդատար** № 6 **գնացքը՝** 3 ժ. 34 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում 6 ժ. 46 ր. երեկ., Գանձակ. 9 ժ. 57 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 54 ր. գիշեր.՝ Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 22 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 7 ժ. 36 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժամ 13 ր. առաւօտ.: **Խառն գնացքը՝** IV կարգի վագօններով բստ հարկի կարևորութեան՝ 5 ժ. 15 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 9 ժ., 19 ր. առաւօտ., Գանձակ՝ 1 ժ. 36 ր. ցեր., Եւլախ՝ 5 ժ. 4 ր. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 44 ր. գիշեր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 33 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 44 ր. առ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ **պօստային** № $^{74}/_{75}$՝ 1 ժ. գիշ., Ղարաքիլիսա է հասնում 8 ժ. 16 ր. առաւօտ., Ալէքսանդրօպօլ՝ 11 ժ. 50 ր. ցերեկ., Էջմիածին կայար.՝ 5 ժ. 7 ր. երեկ., Ուլուխանլու՝ 5 ժ. 34 ր. երեկ. (առանց Երևան մտնելու): Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը ուղևորվում է Երևան 6 ժ. 11 ր. երեկ՝ և հասնում է Երևան 6 ժ. 54 ր. երեկ., Նախիջևան. 11 ժ. 2 ր. գիշեր., Ջուլֆա՝ 12 ժ. 46 ր. գիշերվայ: **Մարդատար-ապրանքատար** № $^{78}/_{79}$ **գնացքը՝** 5 ժ. 48 ր. երեկ., Ղարաքիլիսա է հասնում 1 ժ. գիշերվայ, Ալէքսանդրօպօլ՝ 4 ժ. 34 ր. գիշ., Էջմիածին կայարան՝ 9 ժ. 45 ր. առաւ., Երևան՝ 11 ժ. 10 ր. ցերեկվայ և որանից զէնք այլևս չէ գնում:

ԲԱԹՈՒՄ՝ **արագ.** № 1 **գնացքը՝** 11 ժ. 8 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 2 ժ. 10 ր. գիշ., Բաթում՝ 9 ժ. 43 ր. առաւօտ: **Պօստային** № 3 **գնացքը՝** 10 ժ. 47 ր. առ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. ցերեկվայ, Բաթում՝ 12 ժ. 35 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 5 **գնացքը՝** 5 ժ. 15 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 9 ժ. 27 ր., երեկ., Բաթում՝ 6 ժ. 26 ր. առ.: **Խառն գնացքը** IV կարգի վագօններով բստ հարկի կարևորութեան 10 ժ. 3 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 4 ժ. 41 ր. գիշ., Բաթում 6 ժ. 4 ր. երեկոյեան:

ԲՈՐԺՈՄ՝ **մարդատար** № $^{7}/_{8}$ **գնացքը՝** 8 ժ. 18 ր. առաւօտ., Խաշուրի է հասնում 10 ժ. 52 ր. առ., Բօրժոմ՝ 1 ժ. 38 ր. ցերեկ.: **Մարդատար** № $^{9}/_{10}$ **գնացքը՝** 3 ժ. ցերեկ., Խաշուրի է հասնում 5 ժ. 34 ր. երեկ., Բօրժոմ՝ 8 ժ. 28 ր. երեկոյեան:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ **մարդատար** № 5 **գնացքը՝** 4 ժ. 25 ր. ցերեկ.: **Պօստային** № 3 **գնացքը՝** 9 ժ. 52 ր. առ.: **Արագ** № 1 **գնացքը՝** 10 ժ. 24 ր. երեկ.: **Խառն գնացքը** IV կարգի վագօններով՝ 9 ժ. 5 ր. երեկ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ **պօստային** № $^{72}/_{73}$ **գնացքը՝** 7 ժ. 38 առաւօտ.: **Մարդատար-ապրանքատար** № $^{80}/_{81}$ **գնացքը՝** 1 ժ. 26 ր. ցերեկվայ:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ **արագ** № 2 **գնացքը՝** 8 ժ. 52 ր. առաւօտեան: **Պօստային** № 4 **գնացքը՝** 11 ժ. 40 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 6 **գնացքը՝** 2 ժ. 54 ցերեկ. **Խառն գնացքը** IV կարգի վագօններով՝ 4 ժ. 17 ր. գիշերվայ:

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ **Մարդատար** № $^{9}/_{10}$ **գնացքը՝** 9 ժ. 28 ր. [illegible] **Մարդատար** № $^{7}/_{8}$ **գնացքը՝** 5 ժ. [illegible]

Ծանօթութիւն.—[illegible]

Դ-Ր Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻՆ
ՄԵԿՆԵՑ ՊԵՍՏԻԳՈՐՍԿ (Կովկասեան հանքային ջրեր), որտեղ կընդունի հիւանդներին մինչև սեպտեմբերի 1-ը։
(Ե.Հ.Հ.) 1227. 100—100

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԱՒԷՐ

Կիրակի, յունիսի 26-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, Թանդոյեան ս. Աստուածածին եկեղեցում կը կայանայ ծխական ժողով, որը լինելով երկրորդը՝ օրինական կը համարվի, անկախ ներկայ եղող ծխականների թւից։
Օրակարգի մէջ մտնում են՝
ա) Երէցփոխի հաշւետւութիւն.
բ) Լրացուցիչ հոգաբարձուների ընտրութիւն.
գ) Ընթացիկ խնդիրներ.
Ներսէս ա.-ք. Ղամազեան
Երէցփոխ՝ Ս. Գասպարեան
688. 1—1

ՓՆՏՐՎՈՒՄ Է
Մշոյ Արգավանք գիւղացի հացագործ Պետրոս Ումուրշատեանը, որը սրանից մօտ մի տարի առաջ եղել է Կիև քաղաքում, և այժմ յայտնի չէ թէ ուր է։
Խնդրվում է բոլոր նրանց, որոնք կը գիտենան նրա տեղը և կամ հասցէն, բարի լինեն յայտնելու իր հայրենիքից նոր վերադարձած որդուն՝ Մելքոնին, հետևեալ հասցէով. Батумъ. Георгіевская ул. № 2. Степану Микиртичяну.
687. 1—1

Լ. Լեալէճի լաբօրատօրիայից
Օրլէան քաղաքում (Ֆրանսիա)
ՅՈԴԻՐԻՆ բժիշկ ԴԻՇԱՆԻ
(Iodhyrine du D-r Deschamp)
Ամենից ընդունված միջոց
ՃԱՂԱՏԱԼՈՒ ԴԷՄ
որ խորհուրդ են տալիս բժիշկները, իբրև փառաւոր հետևանք ունեցող։
Դր. Դեշանի ՅՈԴԻՐԻՆԸ
Հեռացնում է ճաղատութիւնը կարճ ժամանակի ընթացքում։ Միանգամայն անվնաս է օրգանիզմի համար։
ԱՐԿՂԻԿԻ ԳԻՆԸ 4 Ր. 25 Կ.
Ծախվում է բոլոր դեղատներում և դեղատնային խանութներում։
Ընդհանուր ներկայացուցչ. Ռուսաստանում
Торг. Домъ Люксембургъ и К-о, Варшава, Журавья 40.
(25.) (В. 19502) 192. 6—4

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
Լ. Ն. ՏՕԼՍՏՕՅԻ
ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ
թարգմանութեամբ ՍՈՒՐԽԱԹԵԱՆԻ
Գինն է 30 կոպ.
Գնել ցանկացողները կարող են դիմել թարգմանչին հետևեալ հասցէով. Тифлисъ, ред. газ. «Мшакъ». Արտասահմանից՝ Tiflis, rédaction du journal «Mschak».
Մեծաքանակ գնողներին զեղչ 25% [illegible]
(ш.о.) 615. 10—9

«ԿՈՒՏԵՆԲԵՐԳ» [illegible]
1) ՀԱՄԱՊԱՏՈՒՄ
[illegible]
2) ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ
[illegible]
Tiflis, книжн. магазинъ «Гуттенбергъ», Г. И. Галустяну.
585. 2—2

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
[illegible]
(ш. о.) 1254. 100—91

ԲԺԻՇԿ
Ե. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ
ընդունում է հիւանդներին
ԱԲԱՍԹՈՒՄԱՆՈՒՄ
յուլիսի 21-ից մինչև 10-ը
(ш. о.) 669. 10—5

PEPTONATE de FER ROBIN
ԵՐԿԱԹԱՅԻՆ ՊԵՊՏՈՆԱՏ ՌՈԲԷՆԻ
[illegible]
(2.) (M. 152673) 333. 12—11

«Փ. Զ. ՆԱՐԱԼՈՎ ԵՒ ԸՆԿ.» [illegible]
[illegible]
(17,18,19,21,23) 660. 5—5

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.